

Ons onderwijs2032

Eindadvies

platformonderwijs2032

Januari 2016

Colofon

Deze uitgave is uitgebracht door het Platform Onderwijs2032, in opdracht van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Uitgave van het Platform Onderwijs2032,
Den Haag, 2016.
ISBN/EAN 978-90-824928-0-4

Bureau Platform Onderwijs2032
Bezuidenhoutseweg 60
2594 AW Den Haag
www.onsonderwijs2032.nl
info@onderwijs2032.nl
#onderwijs2032

Vormgeving: zootz
Druk: Impressed druk
Fotografie: Van Oostrum, Rolf Resink en EDventure

Ons onderwijs2032

Eindadvies

platformonderwijs2032

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD

De discussie of leerlingen leren voor de school of voor het leven is eeuwenoud, maar nog altijd niet uitgewoed. Ze lijkt zelfs heviger dan ooit, gemeten naar de bezieling waarmee vorig jaar de maatschappelijke dialoog over de inhoud van het onderwijs is gevoerd die het Platform Onderwijs2032 in gang heeft gezet.

Uit die dialoog komt duidelijk als gedeeld inzicht naar voren dat de inhoud van het onderwijs in veel opzichten echt anders moet om leerlingen de kennis en de vaardigheden bij te brengen die ze voor hun toekomst als volwassenen in de eenentwintigste eeuw nodig hebben. Dit advies van het Platform gaat over de richting waarin die veranderingen en aanpassingen zouden moeten gaan.

Hoewel het Platform aan het begin van zijn werk, waarvoor staatssecretaris Sander Dekker in februari 2015 het startschot gaf, rekende op de nodige scepsis en weerstand, bleek daar in en buiten het onderwijsveld gelukkig weinig neiging toe. Integendeel zelfs, we zijn aangenaam verrast door het enthousiasme, de bevlogenheid en de betrokkenheid van al die duizenden leraren, schoolleiders, bestuurders, leerlingen en ouders die aan de discussies hebben deelgenomen. Natuurlijk was er ook bezorgdheid over wat er in de veranderingen aan waardevols verloren zou kunnen gaan. We hebben dan ook goed geluisterd naar hen die bezorgd waren over de consequenties die de geschetste veranderingen zouden kunnen hebben voor bijvoorbeeld de waarde van examens of de vrijheid van onderwijs.

Dit advies biedt een visie die beschouwd kan worden als de eerste stap in de herziening van het curriculum van het primair en het voortgezet onderwijs in Nederland. Er is nog een lange weg te gaan om te komen tot onderwijs dat beter past bij de eenentwintigste eeuw en dat tegelijk de verbinding in stand houdt met wat zich in de negentiende en twintigste eeuw aan inzicht, kennis en praktijk heeft ontwikkeld.

Het Platform noemt in zijn advies enkele voorwaarden die daarvoor golden en gelden. Maar wat er ook verandert, de belangrijkste voorwaarden voor goed onderwijs blijven de deskundigheid, de energie en het enthousiasme van al diegenen die hart hebben voor het onderwijs en zich er dagelijks voor inzetten.

Het Platform wil graag alle personen, organisaties en instellingen die, op welke manier ook, een bijdrage aan de dialoog hebben geleverd hartelijk bedanken voor hun inzet en bijdragen. Het hoopt dat ze even gedreven en geïnspireerd zullen meewerken aan vervolgstappen die worden gezet om toekomstgericht onderwijs mogelijk te maken. Dat onderwijs moet er komen en de tijd lijkt er rijp voor te zijn. Het Platform beseft heel goed dat veranderen moeilijk is en veranderingen lastig zijn, zeker ook omdat de continuïteit van het onderwijs niet onderbroken kan worden. Daarom bevat dit advies niet alleen de contouren van een curriculum van de toekomst, maar ook voorbeelden ter inspiratie. Ze maken tegelijkertijd duidelijk dat dit advies geen revolutie betekent, eerder een volgende fase in een proces van geleidelijke vernieuwing.

Dit advies maakt verscheidenheid in het onderwijs mogelijk. Het biedt scholen de vrijheid hun onderwijs in belangrijke mate naar eigen inzicht en overtuiging in te richten, rekening houdend met de specifieke kenmerken van de eigen leerlingenpopulatie. De vrijheid van onderwijs is een grondrecht, maar zeker geen recht tot vrijblijvendheid. Ze is bovendien een belangrijke aanjager van de discussie over onderwijs dat leerlingen het beste op de toekomst voorbereidt.

Paul Schnabel
Voorzitter Platform Onderwijs2032

Januari 2016

SAMENVATTING

Het Platform Onderwijs2032 heeft in 2015 in opdracht van de staatssecretaris van Onderwijs een maatschappelijke dialoog gevoerd over de inhoud van het primair en het voortgezet onderwijs. Het doel was te komen tot een visie op de kennis en de vaardigheden die leerlingen moeten opdoen met het oog op (toekomstige) ontwikkelingen in de samenleving. Leerlingen, leraren, schoolleiders, bestuurders, ouders en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en maatschappelijke en culturele instellingen gingen met elkaar en met de Platformleden in gesprek. Het Platform heeft daarnaast gebruikgemaakt van wetenschappelijke inzichten en voorbeelden uit andere landen.

Het is duidelijk dat er een nieuwe koers in het onderwijs nodig is om leerlingen die nu voor het eerst naar school gaan de kennis en de vaardigheden mee te geven die ze nodig hebben wanneer ze in 2032 aan hun volwassen en werkende leven beginnen. Het Platform onderscheidt een aantal kenmerken van gewenst toekomstig onderwijs, waaronder een grotere nadruk op persoonsvorming (naast kennisontwikkeling en maatschappelijke vorming het derde hoofddoel van het onderwijs). Met een beter evenwicht tussen deze doelen kan het onderwijs leerlingen begeleiden in hun ontwikkeling tot zelfstandige volwassenen die vaardig, waardig en aardig zijn, voor zichzelf en voor hun omgeving.

Om deze visie op toekomstgericht onderwijs mogelijk te maken, pleit het Platform voor een vaste basis van kennis en vaardigheden die zich beperkt tot datgene wat alle leerlingen ten minste nodig hebben voor vervolgonderwijs en om in de maatschappij te kunnen functioneren. Door die basis te beperken en vast te leggen in een kerncurriculum, krijgen leraren meer ruimte om hun onderwijsaanbod in te richten naar de behoeften, ambities en persoon van hun leerlingen.

Het Platform beschouwt Nederlands, Engels, rekenvaardigheid (inclusief wiskunde), digitale geletterdheid en burgerschap als verplichte onderdelen van het kerncurriculum. Dat omvat daarnaast kennis die leerlingen nodig hebben om de wereld te kunnen begrijpen en eraan bij te dragen. Om het onderwijs meer betekenis voor leerlingen te geven, stelt het Platform voor die kennis in drie leerdomeinen te clusteren: Mens & Maatschappij, Natuur & Technologie, Taal & Cultuur. Leerlingen maken zich de kennis van die domeinen op een diepgaande manier eigen: niet van alles een beetje, maar meer van minder. Ze leren kennis uit verschillende vakken met elkaar in verband te brengen aan de hand van maatschappelijke vraagstukken. Scholen brengen hun leerlingen behalve kennis ook vakoverstijgende vaardigheden bij, die eveneens tot de vaste basis behoren. Het gaat om leervaardigheden, creëren, kritisch denken, probleemoplossend vermogen en samenwerken.

Het kerncurriculum biedt de basis van waaruit scholen werken aan een uitdagend en relevant aanbod voor hun leerlingen. Scholen maken keuzes voor verbreding en verdieping van het aanbod die het best passen bij hun visie, de leerlingen en hun ouders en de professionaliteit van hun leraren. Verdieping en verbreding zijn niet vrijblijvend, maar verplicht. Scholen kunnen hun onderwijsaanbod invullen door nauw samen te werken met de buitenwereld, waaronder het bedrijfsleven, maatschappelijke en culturele instellingen en sportverenigingen.

Een andere onderwijsinhoud vraagt om herijking van kerndoelen en eindtermen. De bestaande kerndoelen geven leraren te weinig richting en houvast. Het Platform wil een afgebakend, wettelijk verankerd kerncurriculum en een keuzedeel dat past bij de school en de leerling. Het kerncurriculum schept een basis voor een samenhangend onderwijsaanbod. Versterking van de doorlopende leerlijn en niveaudifferentiatie zijn aandachtspunten voor de uitwerking van het kerncurriculum.

Curriculumvernieuwing komt niet van de grond zolang de manier van toetsen en examineren niet wordt aangepast. Toetsen en examens moeten de gewenste onderwijsinhoud weerspiegelen. Toekomstgericht onderwijs heeft zowel aandacht voor meetbare als ‘merkbare’ leeropbrengsten.

Toekomstgericht onderwijs is evenmin mogelijk wanneer niet aan bepaalde condities wordt voldaan: investeren in de professionele ontwikkeling van leraren, eigentijdse lerarenopleidingen, samenwerking tussen alle onderwijspartijen en een goede digitale infrastructuur. Een stevige positie van leraren in de vervolgfase is eveneens van belang. Gezien de positieve ervaringen met de dialoog adviseert het Platform die fase interactief in te richten.

1

PLATFORM ONDERWIJS2032: OPDRACHT EN WERKWIJZE





Nederland mag trots zijn op zijn onderwijs. De kwaliteit is hoog en de sector kenmerkt zich door bevlogen, betrokken medewerkers, die zich er dagelijks voor inzetten leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden op hun deelname aan de maatschappij. Het Nederlandse onderwijs scoort goed in vergelijking met andere landen.[1] Veranderingen in de samenleving maken het echter noodzakelijk om erover na te denken wat leerlingen de komende decennia op school moeten leren.

Het huidige onderwijsbeleid is sterk gericht op cognitieve prestaties en veel scholen hebben het gevoel dat ze worden overladen met verzoeken om van alles verplicht in hun onderwijsaanbod op te nemen. Er is behoefte aan een fundamentele discussie over de taak van het onderwijs in een veranderende samenleving en aan een andere invulling van het curriculum.[2] Een dergelijke discussie is bijna het hele afgelopen jaar gevoerd en heeft geleid tot het onderhavige advies.

De opdracht van het Platform

Staatssecretaris Sander Dekker riep begin 2015 het Platform Onderwijs2032 in het leven, met als opdracht een advies aan het kabinet te schrijven dat antwoord geeft op de vraag welke kennis en vaardigheden leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs nodig hebben om volwaardig in de (toekomstige) samenleving te participeren. Dat advies moest tot stand komen op basis van een breed maatschappelijk debat en antwoord geven op de volgende vragen: [3]

1 Welke gebieden van kennis en vaardigheden vormen onderdeel van een evenwichtig en toekomstgericht curriculum?
2 Gezien de schaarse ruimte binnen het curriculum, welke kennis en vaardigheden zouden minder aandacht kunnen krijgen?
3 Welke kennisgebieden en vaardigheden komen nu onvoldoende aan bod in het curriculum?
4 Welke algemene ontwerpprincipes voor een vernieuwd curriculum zijn te benoemen?

---

[1] Education at a Glance: Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD], 2015a; World Economic Forum, 2015; PISA: OECD, 2014; PIAAC: OECD, 2013.

[2] Onderwijsraad (2014); Bestuursakkoord voor de sector primair onderwijs, 2014; Sectorakkoord VO 2014-2017.

[3] Zie bijlage 1 voor het besluit waarmee het Platform is ingesteld.

De werkwijze van het Platform

Na een eerste inventariserende brainstormfase startte het Platform, onder leiding van Paul Schnabel, in februari 2015 een brede maatschappelijke dialoog.[4] Leerlingen, leraren, ouders, schoolleiders, bestuurders, wetenschappers, vertegenwoordigers van maatschappelijke en culturele organisaties, het bedrijfsleven en politieke partijen lieten hun stem horen en gingen met elkaar en met het Platform in gesprek. Het Platform ontving een groot aantal pleidooien, manifesten, wetenschappelijke stukken en gespreksverslagen. De Platformleden legden hun oor te luisteren tijdens bijeenkomsten, inspiratiesessies en onderwijsdagen. Ook ging het Platform op bezoek bij verschillende scholen in het primair, het voortgezet en het hoger onderwijs.

Al die activiteiten hebben veel waardevolle informatie opgeleverd. Het Platform is onder de indruk van de dynamiek en de energie waarmee de verschillende partijen aan de dialoog hebben bijgedragen. Het heeft het Platform ook aangenaam verrast hoeveel ideeën er zijn over de toekomst van het onderwijs en hoeveel scholen, bedrijven en organisaties er al aan werken om die uit te voeren.

Het Platform heeft zich voor zijn advies tevens gebaseerd op de huidige stand van zaken in het Nederlandse onderwijs, op wetenschappelijke inzichten en op voorbeelden uit andere landen, waaronder Schotland, Finland, Noorwegen en Engeland.[5] Het resultaat is een schat aan informatie, die een gevarieerd beeld oplevert van datgene wat voor toekomstgericht onderwijs van belang is.[6]

Het Platform presenteerde op 1 oktober 2015 de hoofdlijnen van zijn advies en ging daar opnieuw over in gesprek met alle partijen.[7] Op basis daarvan heeft dit advies zijn definitieve vorm gekregen.

Reikwijdte van het advies

Het advies gaat over het curriculum van het primair, het voortgezet en het (voortgezet) speciaal onderwijs. Het Platform vindt deze curricula cruciaal voor de ontwikkeling van een leerling. Wanneer kinderen voor het eerst naar school gaan, hebben ze het eerste deel van hun ontwikkeling al doorgemaakt. Daar bouwen ze in het primair en het voortgezet onderwijs op voort. Die basis gebruiken ze vervolgens om door te leren in het mbo of het hoger onderwijs. Het advies beperkt zich tot hoofdlijnen, die voor alle leerlingen in het primair, het voortgezet en het (voortgezet) speciaal onderwijs van belang zijn, en gaat niet in op wat die concreet betekenen voor de verschillende leerjaren en schooltypen. Dat zal in een volgende fase gebeuren.

Met zijn advies spreekt het Platform zich uit over de gewenste koers van een toekomstgericht curriculum, niet over de organisatie van het onderwijsbestel zelf. Het wil met zijn advies een inspirerend perspectief bieden dat een appel doet op iedereen in het onderwijs – van leraren tot beleidsmakers – om zijn onderwijsaanbod zo uit te werken dat het past bij zijn pedagogische en levensbeschouwelijke visie én bij de behoeften en de capaciteiten van zijn leerlingen. Het Platform beschouwt de grondwettelijke vrijheid van onderwijs als een belangrijke verworvenheid van het Nederlandse onderwijsbestel.

De samenleving van de toekomst

Nederland hoort tot de hoogst ontwikkelde, welvarendste, best georganiseerde en gelukkigste samenlevingen van de wereld. Dat is al lange tijd zo, maar om in de eenentwintigste eeuw ook op dat hoge niveau te blijven, zullen blijvend grote inspanningen verricht moeten worden. Uitstekend en zich aan de eisen van de tijd aanpassend onderwijs maakt daar deel van uit. De regering verwacht dat in principe iedere volwassene in zijn eigen inkomen kan voorzien, zorg draagt voor zijn omgeving en actief deelneemt aan de samenleving. Dat betekent dat er in de komende decennia voldoende werk moet zijn voor ongeveer de helft van de dan 18 miljoen Nederlanders. Hoge arbeidskosten en een, ook in vergelijking met andere landen, zeer grote afhankelijkheid van export brengen met zich mee dat een groot deel van de bevolking hoog en de bevolking als geheel goed moet zijn opgeleid om de ambitieuze doelstellingen op het gebied van welvaart en welzijn waar te kunnen maken. Een goed verdeelde en eerlijk gedeelde welvaart is een voorwaarde voor een goed gezinsleven en voldoende tijd voor ontspanning, sport en cultuur.

De tweede helft van de twintigste eeuw heeft in het teken gestaan van een enorme onderwijsexpansie. Inmiddels heeft meer dan een derde van de beroepsbevolking een opleiding op hbo-of wo-niveau. Dat aandeel zal nog hoger worden, terwijl daarnaast de vraag naar mensen met een ambachtelijke of technische opleiding op mbo-niveau groot zal blijven. Een constante vraag wordt ook verwacht naar werk dat weinig opleiding vraagt, maar niet geautomatiseerd kan worden of naar een goedkoper land kan worden verplaatst. Minder vraag – dat is nu al zichtbaar – zal er zijn naar

---

[4] Zie bijlage 2 voor de samenstelling van het Platform.
[5] Zie www.onsonderwijs2032.nl/advies voor een overzicht van geraadpleegde literatuur.
[6] Zie www.onsonderwijs2032.nl/advies voor de uitkomsten van de dialoog.
[7] Zie www.onsonderwijs2032.nl/advies voor de uitkomsten van de consultatiefase.

Voor iedereen geldt dat baan- en baaszekerheid geschiedenis is geworden

mensen met een middelbare opleiding in de dienstensector, in de twintigste eeuw nog bij uitstek een sector van groei. Voor iedereen geldt dat baan- en baaszekerheid geschiedenis is geworden. Werkzekerheid zal steeds meer bepaald worden door het vermogen tijdig nieuwe kennis en vaardigheden te verwerven en door een zekere flexibiliteit in het aanvaarden van werk waar vraag naar is. Ook werk waarvoor op zichzelf weinig scholing nodig is, zal steeds meer worden verricht door mensen met een hoger opleidingsniveau. Hoewel de meeste toetreders tot de arbeidsmarkt dat zullen doen als werknemer, wordt meer dan in het verleden van iedereen een ondernemende houding verwacht en dat ook gedurende een langere periode van het leven. In de eenentwintigste eeuw zal de pensioenleeftijd geleidelijk tot zeker 70 jaar verhoogd worden.

Het primair en het voortgezet onderwijs hebben de taak het fundament te leggen op basis waarvan later veilig en met vertrouwen nieuwe keuzes in opleiding en werk gemaakt kunnen worden. Hoeveel er ook zal veranderen in de komende decennia, er is geen twijfel over dat voor een Nederlander taalvaardigheid in de eigen taal en in het Engels net zo essentieel is als bijvoorbeeld rekenvaardigheid. Grensoverschrijdend werk zal gewoner worden dan het nu is en dat vraagt bij uitstek om een goede beheersing van het Engels. Dat is ook de internationale taal van de informatisering, die in korte tijd een bepalende factor is geworden op ongeveer alle terreinen van het leven, het leren inclusis. Waarschijnlijk staan we op dat gebied nog maar aan het begin van een ontwikkeling, die het onderwijs heel nieuwe mogelijkheden biedt, maar het ook voor grote uitdagingen stelt. Juist omdat steeds meer door routine, procedures en technologie bepaalde taken geïnformatiseerd worden, neemt het belang van sociale en communicatieve vaardigheden toe. Overleg, onderhandeling en afstemming worden in het werkende en maatschappelijke, maar ook in het persoonlijke en sociale leven van steeds groter gewicht. De school is de plaats waar deze vaardigheden ontwikkeld en geoefend kunnen worden.

De traditionele samenleving met haar vaste structuren in gezag, sociale verhoudingen en opvattingen verdwijnt steeds verder uit het zicht. Voor de sterk geïndividualiseerde mensen van nu en straks is het Nederland van zeker de eerste helft van de twintigste eeuw al een vreemde en moeilijk te begrijpen samenleving geworden. De vestiging van steeds meer mensen uit andere landen en culturen in Nederland verzwakt de band met de vanzelfsprekendheden van het verleden nog verder. Voor migranten en hun kinderen geldt eens te meer dat goed en actueel onderwijs hun de entree tot de samenleving en de arbeidsmarkt moet bieden. Scholing versterkt het proces van individualisering, maar heeft in de eenentwintigste eeuw ook tot taak de integratie van het individu in de samenleving en het besef van maatschappelijke verantwoordelijkheid te stimuleren. Persoonsvorming en burgerschapsvorming moeten als taken van het onderwijs bijdragen aan het ontstaan van sociale en culturele samenhang in een steeds pluriformer wordende samenleving.

De taak van het onderwijs

Leerlingen doen een groot deel van hun kennis en vaardigheden buiten de school op: op de kinderopvang, thuis, via vrienden en sociale media, op sportverenigingen en in hun vrije tijd. School is niet de enige omgeving waar ze leren, maar wel een belangrijke. Daar ontwikkelen leerlingen systematisch kennis en vaardigheden waarmee ze buiten de school slechts incidenteel en fragmentarisch kennismaken. De school vormt een rijke sociale context. Leerlingen leren er deel uitmaken van een gemeenschap, omgaan met de verwachtingen van de samenleving en zich in relatie tot anderen te vormen. De school verschaft ook een gemeenschappelijke basis voor vervolgonderwijs en voor participatie in de samenleving en heeft daarbij een belangrijke emanciperende taak. Het onderwijs stelt alle leerlingen, ongeacht verschillen in afkomst, capaciteiten en begaafdheid, in staat zich optimaal te ontwikkelen.

In zijn advies spreekt het Platform zich uit over wat – in historisch perspectief én met het oog op de toekomst – onvervreemdbaar de taak van de school zou moeten zijn voor wat betreft de drie hoofddoelen van het onderwijs: kennisontwikkeling, persoonsvorming en maatschappelijke toerusting van leerlingen. Maar scholen staan er niet alleen voor. Om hun taak uit te voeren is een goede samenwerking met ouders van belang. Ook kunnen ze de kennis en ervaring benutten van partijen buiten de school, bijvoorbeeld culturele en maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven.

Niet wachten met veranderingen

De naam van het Platform draagt het jaartal 2032 in zich. Dat is het jaar waarin kinderen die anno 2015 tot het onderwijs toetreden aan hun volwassen en werkende leven beginnen. Dat wil niet zeggen dat de voorstellen van het Platform dan pas hun beslag moeten krijgen; toekomstgericht onderwijs kan niet wachten tot 2032. Leerlingen zijn erbij gebaat dat de veranderingen zo snel mogelijk in gang worden gezet. Het Platform constateert met genoegen dat diverse scholen al bezig zijn zelf vorm te geven aan toekomstgericht onderwijs (zie de voorbeelden in de kaderteksten

van dit advies en de bijbehorende analyserapporten). Voor hen is het advies een stimulans om verder te gaan op de ingeslagen weg; voor andere scholen biedt het aanknopingspunten om daadwerkelijk een begin te maken met verandering.

De aanbevelingen van het Platform vormen het vertrekpunt voor de ontwikkeling van het huidige onderwijs naar toekomstgericht onderwijs. In de zogeheten ontwerpfase, die in 2016 van start gaat, wordt bekeken hoe het advies kan worden uitgewerkt naar verschillende schooltypen en leerjaren.

Gezamenlijke verantwoordelijkheid

Ook na de ontwerpfase zal het onderwijs voortdurend aan de eisen van de tijd moeten worden aangepast. Dat moet op verschillende niveaus gebeuren.[8] Scholen geven de visie in de praktijk vorm en houden het onderwijs bij de tijd. Dat is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van teams van leraren en schoolleiders. Op landelijk niveau wordt periodiek gewerkt aan herijking van de kerndoelen en eindtermen, zodat die voldoende houvast en inspiratie bieden voor toekomstgericht onderwijs.

[8] Onderwijsraad, 2014.



Platform Onderwijs2032: van dialoog naar advies

17/11/2014
Nationale brainstorm

12/02/2015
Start Platform Onderwijs2032

> 300 adviesdocumenten, whitepapers, opiniepeilingen, manifesten, etc

150 bijeenkomsten met 9.069 deelnemers

59 brainstormsessies
> 1.000 PO en VO-leerlingen

612 online bijdragen

494 bijdragen op Facebook

11.983 tweets

> 5.900 vragensets voor gesprekken met;
- leerlingen
- leraren
- ouders
- onderwijsprofessionals
- ondernemers

23.752 bezoekers onsonderwijs2032.nl

Analyse Dialoogfase

01/10/2015
Advies op hoofdlijnen

+ 5.505 tweets

+ 155 bijdragen op Facebook

+ 200 ingezonden stukken

+ 46 bijeenkomsten en gesprekken

+ 212 online bijdragen

+ 21.353 bezoekers onsonderwijs2032.nl

Analyse Consultatiefase

23/01/2016
Eindadvies

Nationale brainstorm
Dialoogfase
Consultatiefase
Eindadvies

2

VISIE OP TOEKOMSTGERICHT ONDERWIJS





2.1 Kenmerken

De inbreng in de maatschappelijke dialoog was rijk en divers, maar op hoofdlijnen gelijkgestemd als het gaat om de uitgangspunten van toekomstgericht onderwijs. Het Platform heeft voor zijn analyse van gewenste kenmerken van toekomstgericht onderwijs ook gebruikgemaakt van wetenschappelijke inzichten over de kennis, vaardigheden en omgevingsfactoren die de drie hoofddoelen van het onderwijs helpen waarmaken.[9] Het Platform heeft zich daarnaast internationaal georiënteerd door middel van vergelijkend onderzoek en studiereizen naar andere landen.

Op basis van de maatschappelijke dialoog, de analyse van wetenschappelijk onderzoek en de voorbeelden uit het buitenland komt het Platform tot enkele essentiële kenmerken van toekomstgericht onderwijs.

1 De leerling ontwikkelt kennis en vaardigheden door creativiteit en nieuwsgierigheid in te zetten

Toekomstgericht onderwijs cultiveert en bevordert de van nature nieuwsgierige houding van leerlingen. Ze leren relevante kritische vragen te stellen en strategieën te ontwikkelen om antwoorden op die vragen te formuleren. Op die manier ontwikkelen ze kennis, die ze vervolgens gebruiken om verbanden te leggen en tot nieuwe inzichten te komen. Ze kunnen reflecteren op hun leerproces en met anderen samenwerken om tot een goed resultaat te komen. Zo brengt het onderwijs leerlingen kennis bij, die hen in staat stelt zich verder te ontwikkelen. Het leert ze hoe ze een leven lang kunnen blijven leren en flexibel met ontwikkelingen kunnen omgaan. Dat hebben ze nodig om in een veranderende samenleving te kunnen functioneren.

Toekomstgericht onderwijs stimuleert de creativiteit van leerlingen. Het moedigt ze aan hun verbeeldingskracht te gebruiken om nieuwe ideeën en producten te bedenken en te ontwerpen. Het leert ze vanuit verschillende perspectieven naar de omringende wereld te kijken en inzichten uit verschillende kennisdomeinen met elkaar te verbinden. Leerlingen leren te experimenteren en in een onbekende situatie stappen te zetten. Ze durven risico's te nemen en leren omgaan met tegenslagen. Ze leren wat ze moeten doen als ze niet weten wat ze moeten doen.

[9] De Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) heeft op verzoek van het Platform een literatuurstudie gedaan naar de drie hoofddoelen in het onderwijs van de toekomst. Zie http://onsonderwijs2032.nl/advies/ voor de vier papers (OECD, 2015b, c, d, e).

2 De leerling vormt zijn persoonlijkheid

Wie zijn kansen in de maatschappij wil benutten, moet zich als persoon kunnen ontwikkelen en zijn positie ten opzichte van anderen in de samenleving vinden. Het onderwijs helpt leerlingen te ontdekken wie ze zijn en willen worden, wat ze belangrijk vinden en hoe ze zich tot anderen en de wereld om hen heen verhouden. Ze ervaren dat ze trots mogen zijn op wat ze gemaakt of geleerd hebben. Leerlingen leren zelfstandig keuzes maken en verantwoordelijkheid dragen voor hun eigen handelen. Ze ontwikkelen een ondernemende, initiatiefrijke houding: ze worden weerbaar, krijgen zelfvertrouwen en leren dat het plezierig is om samen met anderen tot een mooi resultaat te komen.

Persoonsvorming houdt ook in dat leerlingen op een gepaste manier vorm leren geven aan hun emoties en rekening houden met de positie, de belangen en de gevoelens van anderen. Respect, hulpvaardigheid en empathie helpen hen met anderen samen te leven. Zo ontdekken ze wat ze nodig hebben om voor zichzelf en voor anderen te zorgen. Die basis draagt bij aan hun welzijn en hun sociale gedrag in hun latere leven.[10]

Onderwijs dat bijdraagt aan persoonsvorming motiveert en vormt leerlingen in brede zin. Het sluit aan bij wat ze aanspreekt, maar verbreedt ook hun horizon en laat ze kennismaken met zaken waar ze niet uit zichzelf mee in aanraking komen.

3 De leerling leert omgaan met vrijheid en verantwoordelijkheid en over grenzen heen te kijken

Burgers zijn in toenemende mate op zichzelf aangewezen als het erom gaat hoe ze hun leven inrichten en zin kunnen geven.[11] Dat doet een beroep op hun vermogen verantwoorde keuzes te maken en een eigen koers te varen. Ook in hun werk en als burger zal veel zelfsturing van hen worden verwacht. Onderwijs geeft leerlingen zelfvertrouwen en leert ze door te zetten en flexibel om te gaan met kritiek en veranderende omstandigheden. Leerlingen leren zich verantwoordelijk en zorgzaam te gedragen tegenover anderen en sociale relaties aan te gaan en te onderhouden.

De internationale verwevenheid en de culturele diversiteit van de samenleving nemen toe. Tegelijkertijd is sprake van individualisering: burgers ontlenen hun identiteit minder vanzelfsprekend aan traditionele levensbeschouwelijke stelsels. Op welke waarden

[10] OECD, 2015d; OECD, 2015f.

[11] Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP], 2004.

baseren burgers van de toekomst hun denken en doen? Toekomstgericht onderwijs leert leerlingen ervaren wat hun rechten en plichten zijn: nu, als kind, en later, in hun volwassen leven. Het laat ze daartoe kennismaken met kinderrechten, de rechten van de mens, de democratische rechtsstaat en collectieve waarden die aan de Nederlandse samenleving ten grondslag liggen. Het brengt ze ook sociale vaardigheden, een open houding en kennis van en begrip voor andere culturen en religies bij. Dat helpt ze de grote maatschappelijke vraagstukken van deze tijd te begrijpen en na te denken over zinvolle oplossingen.

Om leerlingen te helpen verantwoordelijke burgers te worden, leren ze op allerlei terreinen van het leven kritisch na te denken en probeert het onderwijs ze verantwoordelijkheid bij te brengen voor hun eigen handelen, of het nu gaat om duurzaamheid, hun eigen gezondheid, hun leefomgeving of hun financiële mogelijkheden. Ze leren zich internationaal te oriënteren en verder te kijken dan de grens van hun stad of land.

> Een vertegenwoordiger van MKB Nederland schrijft dat ondernemers voorheen eerst hun zaak in Nederland op orde brachten en daarna pas de grens over gingen, maar dat beginnende ondernemers nu meteen 'global' gaan. (*Nederlands Dagblad,* 31 oktober 2015).

4 De leerling leert de kansen van de digitale wereld te benutten

De impact van nieuwe technologieën op wie we zijn en wat we doen is groot en wordt eerder onder- dan overschat. De hoeveelheid beschikbare informatie neemt exponentieel toe. Technologische ontwikkelingen leiden tot structurele veranderingen op het gebied van werk en in de manier van samenleven in een mondiale maatschappij.[12] Toekomstgericht onderwijs maakt leerlingen digitaal vaardig en mediawijs en stelt hen in staat zich op dat vlak te blijven ontwikkelen. Kennis van actuele informatie- en communicatietechnologie (ICT) en zogeheten *computational thinking* zorgt ervoor dat leerlingen leren begrijpen hoe ze telkens nieuwe technologische diensten en producten kunnen benutten. Leerlingen leren begrijpen welke rol logisch redeneren en programmeren daarin spelen, hoe je digitale informatie kunt duiden en verwerken en hoe je omgaat met (digitale) media en beelden.

[12] Centraal Planbureau [CPB], 2015; Sociaal Economische Raad [SER], 2015; Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR], 2015.

5 De leerling krijgt betekenisvol onderwijs op maat

Het onderwijs van de toekomst sluit aan bij de interesses en capaciteiten van leerlingen en daagt ze uit die ten volle te ontwikkelen. Het houdt uitdrukkelijk rekening met de individuele mogelijkheden en beperkingen van alle leerlingen. Leerlingen voelen zich betrokken bij het onderwijs en weten zich als individu gezien. Het onderwijs betrekt hen actief bij hun leerproces en biedt ze keuzeruimte. Dat wil niet zeggen dat ze alleen maar doen wat ze leuk vinden: ze krijgen allemaal een brede basis aan kennis en vaardigheden om zich voor te bereiden op vervolgonderwijs en om als verantwoordelijk burger aan de maatschappij te kunnen deelnemen. Met een gevarieerd aanbod en de mogelijkheid zich naar eigen vermogen, interesse en manier van leren te ontplooien, kunnen leerlingen zich optimaal ontwikkelen. Nieuwe technologieën worden daartoe maximaal benut.

Leerlingen willen weten waarom ze leren wat ze leren. Ze zijn gemotiveerd als ze leren wat ze interessant en aansprekend vinden. Ze willen graag leren aan de hand van 'het echte leven' en actuele vraagstukken en vinden dat de school meer in verbinding moet staan met de wereld daarbuiten. Toekomstgericht onderwijs slaat een brug tussen de leermotivatie van leerlingen en het (leren) aanpakken van maatschappelijke vraagstukken.

Leraren op het Stanislascollege (vmbo) vertellen over de wijze waarop Nederlands, Engels en wiskunde zijn geclusterd in het vak 'NEW'. Het vak wordt gegeven in minder onderwijstijd, er zijn minder plenaire instructiemomenten en leerlingen bepalen zelf hun planning. Doel van de clustering is te komen tot maatwerk voor leerlingen. 'De resultaten van leerlingen op verschillende niveaus zijn beter geworden, omdat de leerlingen gemotiveerder zijn.'

Wat vinden leerlingen belangrijk?

In opdracht van het Platform Onderwijs2032 hebben adviesvangers (middelbare scholieren) 59 brainstormsessies met in totaal meer dan 1000 leerlingen begeleid op basisscholen en middelbare scholen. Hun doel: ideeën ophalen voor het eindadvies. De Adviesvangers concluderen dat leerlingen behoefte hebben aan (1) meer keuzevrijheid, (2) persoonsvorming, (3) aandacht voor globalisering, (4) maatwerk, (5) aandacht voor (burgerschaps)vaardigheden en (6) maatschappelijke toerusting.

Tijdens de LAKS-leerlingencongressen in 2015 werden ook ideeën verzameld. Op de congressen kwamen 294 leerlingen af, afkomstig van 93 verschillende scholen, van praktijkonderwijs tot gymnasium. Leerlingen geven aan dat ze willen weten waaróm ze iets leren. Ze hebben behoefte aan reflectie op de actualiteiten, achtergronden en ontwikkelingen in de wereld.

Tijdens het Nationaal Jeugddebat gingen leerlingen met het Platform Onderwijs2032 in gesprek. Ze benadrukten dat het steeds belangrijker wordt om je talenten te ontdekken en sociaal vaardig te zijn.

2.2 Vaardig, waardig, aardig

Op basis van de kenmerken van toekomstgericht onderwijs concludeert het Platform dat een nieuwe koers in het onderwijs noodzakelijk is. Met een beter evenwicht tussen de drie doelen van het onderwijs (kennisontwikkeling, persoonsvorming en maatschappelijke toerusting) kan het leerlingen begeleiden in hun ontwikkeling tot zelfstandige volwassenen die vaardig, waardig en aardig zijn, voor zichzelf en voor hun omgeving. Vaardige leerlingen beschikken over een stevige basis aan kennis en vaardigheden die hen in staat stelt maatschappelijk te functioneren. Leerlingen kunnen waardig omgaan met anderen en op een verantwoorde manier bijdragen aan de samenleving. Ook vormen leerlingen in het onderwijs hun persoonlijkheid.

Persoonsvorming

De school draagt bij aan de vorming van zelfstandige volwassenen die maatschappelijk verantwoord kunnen en willen handelen, zowel op de arbeidsmarkt als in de samenleving. Het Platform beschouwt de school van de toekomst – in het verlengde van wat kinderen en jongeren thuis en buiten school leren – als een belangrijke vormende omgeving en oefenplaats. De school draagt bij aan de identiteitsontwikkeling van leerlingen en helpt hen na te denken over hun persoonlijke drijfveren en ambities. Ze reflecteren op wat ze van waarde vinden en hoe ze daar met anderen gestalte aan kunnen geven. Leerlingen denken na over vragen als 'Wie ben ik?', 'Wie wil ik worden?', 'Wat vind ik belangrijk?' en 'Hoe wil ik omgaan met anderen?' Ook ontwikkelen ze begrip voor opvattingen en keuzes van anderen. Onderwijs dat bijdraagt aan persoonsvorming motiveert en vormt leerlingen in brede zin. Ze leren niet alleen met hun hoofd, maar ook met hun hart en handen. Dat vraagt om een rijk onderwijsaanbod met ruim aandacht voor de ontwikkeling van hun talenten. Het gaat daarbij ook om hun lichamelijke ontwikkeling en hun creatieve ontwikkeling.

Leerlingen reflecteren op wat ze van waarde vinden en hoe ze daar met anderen gestalte aan kunnen geven.

Gezonde leefstijl

Het Platform vindt het van belang dat de school de leerling in staat stelt een gezonde leefstijl te ontwikkelen en dat er ruim aandacht is voor sport en beweging. Het gaat erom dat ze ervaren dat ze vaardiger worden in bewegen en dat ze het belang van bewegen waarderen. Deelname aan sport- en bewegingssituaties draagt bij aan groeps- en persoonsvorming, en leert leerlingen samenwerken en omgaan met competitie. Het Platform vindt het van belang dat leerlingen zich bewust worden van hun fysieke mogelijkheden en talenten.

Creatieve ontwikkeling

Leerlingen leren uitdrukking geven aan hun gevoelens, creativiteit en opvattingen. Door die te uiten laten ze zien wie ze zijn en ontdekken ze wat ze mooi vinden en waar ze goed in zijn. Zo verkennen en ontwikkelen ze hun creatieve vermogens, komen ze stevig in hun schoenen te staan en kunnen ze zich met anderen verbinden. Het Platform vindt het van belang dat er ruim aandacht is voor cultuuronderwijs en de verschillende kunstdisciplines die daarbij horen (muziek, drama, dans, beeldende vorming et cetera).

Een relevant onderwijsaanbod

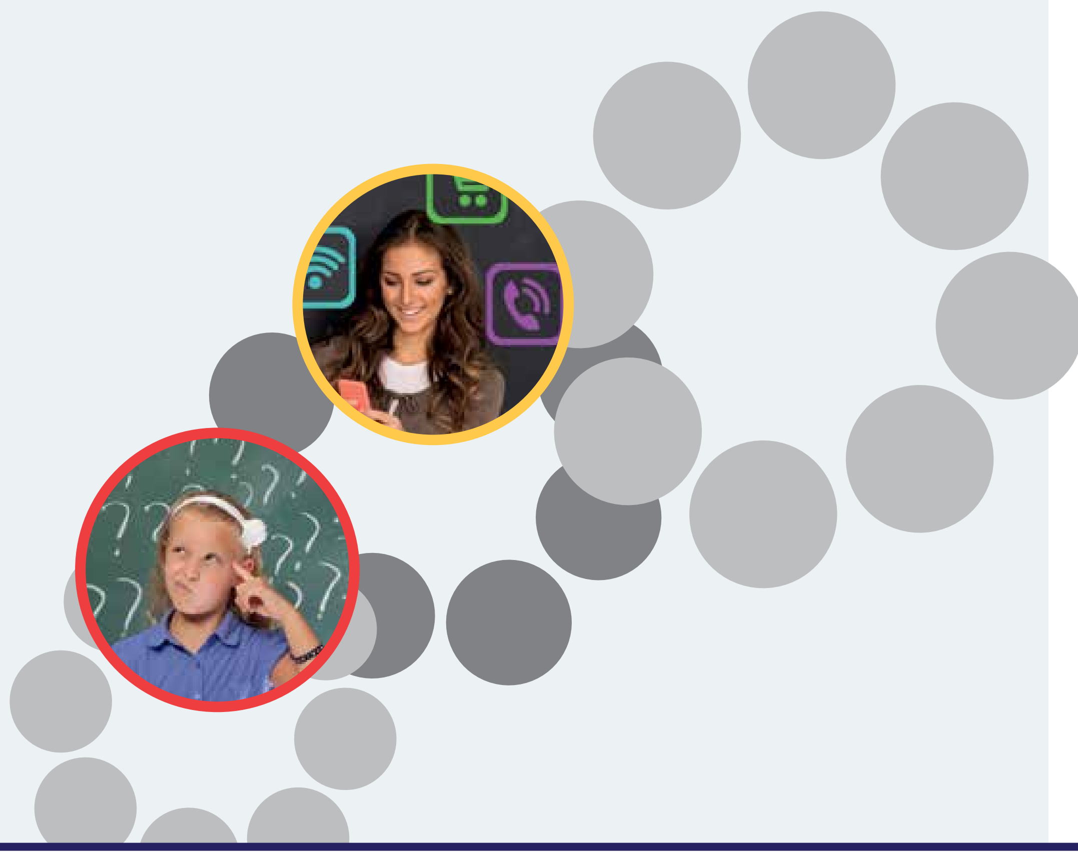
Persoonsvorming krijgt gestalte in het hele onderwijsaanbod en vraagt om onderwijs dat voor de leerling van betekenis is. Het aanbod nodigt hem uit om vanuit de eigen nieuwsgierigheid en creativiteit vragen te stellen en leert hem ondernemend en flexibel te zijn. De leerling leert al vroeg verantwoordelijkheid te nemen en voelt zich gezien en betrokken.

Om deze visie op toekomstgericht onderwijs mogelijk te maken, pleit het Platform voor een vaste basis van kennis en vaardigheden, die zich beperkt tot dat wat alle leerlingen nodig hebben met het oog op vervolgonderwijs en om in de maatschappij te kunnen functioneren. Door die kern te beperken, krijgen leraren meer ruimte en verantwoordelijkheid om hun onderwijsaanbod zo in te richten dat leerlingen hun kennis en vaardigheden kunnen verbreden en verdiepen op een manier die past bij hun talenten en ambities en bijdraagt aan hun persoonlijke vorming. Scholen vullen dat aanbod in vanuit hun visie op goed onderwijs en benutten daarbij de professionaliteit van hun leraren. Het biedt ze bovendien de mogelijkheid om voor meer samenhangend onderwijs te kiezen: onderwijs waarin de traditionele indeling in afzonderlijke vakken wordt doorbroken. Het Platform vindt het van belang dat leerlingen op basis van gedegen vakkennis vakoverstijgend leren denken en werken.

Met de verbreding en de verdieping die ze aanbieden, geven scholen zelf vorm aan eigentijds onderwijs. Samen met ouders en leerlingen en passend bij hun wijk en regio ontwikkelen ze een visie op een toekomstgericht onderwijsaanbod en betrekken ze organisaties en professionals van buiten de school in dat aanbod.

3

KERN EN KEUZE: NIEUWE ACCENTEN VOOR DE TOEKOMST



In de visie van het Platform bestaat toekomstgericht onderwijs uit:
- een vaste basis aan kennis en vaardigheden opdoen, waarmee leerlingen vakoverstijgend leren denken en werken;
- hun kennis en vaardigheden verdiepen en verbreden, met hun eigen mogelijkheden en interesses als leidraad;
- zich persoonlijk vormen.

3.1 Een vaste basis voor iedere leerling

Iedere leerling heeft een basis van vaardigheden en kennis van de wereld nodig om in de maatschappij te kunnen functioneren. Nederlandse taal, rekenen en wiskunde blijven voor alle leerlingen in het primair en het voortgezet onderwijs onverkort van belang. Het Platform vindt dat ook Engels, digitale geletterdheid en burgerschap in die basis moeten worden opgenomen.

Daarnaast hebben leerlingen kennis van de wereld nodig om de wereld te kunnen begrijpen en eraan te kunnen bijdragen. Het gaat om kennis van maatschappij, natuur en cultuur en om vaardigheden die hen in staat stellen die kennis te kunnen toepassen.

Door deelvaardigheden - lezen, spreken, luisteren en schrijven - in samenhang aan te bieden, spreekt taalonderwijs leerlingen meer aan.

Taalvaardigheid: Nederlands

Een goede beheersing van de Nederlandse taal is de sleutel tot participatie in de samenleving en is van grote invloed op iemands persoonlijk welzijn en zijn succes op de arbeidsmarkt. Taal stelt leerlingen in staat uitdrukking te geven aan persoonlijke gevoelens en de werkelijkheid te ordenen en te begrijpen. Scholen zijn de plaats bij uitstek waar leerlingen hun taalvaardigheid kunnen ontwikkelen, en dat geldt in het bijzonder voor leerlingen die met een taalachterstand aan school beginnen. Nederlands is en blijft dan ook een kernvak in toekomstgericht primair en voortgezet onderwijs.

Samenhangend aanbod

Om taalonderwijs aansprekender te maken helpt het om de deelvaardigheden – lezen, spreken, luisteren en schrijven – in samenhang aan te bieden. Nu worden deze vaardigheden vaak los van elkaar behandeld, terwijl ze elkaar juist kunnen versterken. Kijken naar een debat en daar met elkaar op reflecteren helpt leerlingen zelf een overtuigende tekst te formuleren. Ook in andere leergebieden ontwikkelen leerlingen hun taalvaardigheid en lezen en schrijven ze teksten, oefenen ze met de opbouw van argumentatie en presenteren ze de uitkomsten van een opdracht. De verbinding van taalonderwijs met andere leergebieden verdient daarom meer aandacht.

Functionele taalvaardigheid

Wat het Platform betreft komt in het taalonderwijs de functionele taalvaardigheid meer expliciet aan bod: leerlingen worden zich bewust van het doel en het publiek van hun boodschap en weten welk communicatiemiddel en welke toonzetting daarbij horen. In een appbericht aan een leeftijdgenoot communiceer je anders dan in een e-mail aan een ontvanger die je minder goed kent. Ook kritisch teksten lezen en bespreken en leren omgaan met het steeds grotere aantal informatiebronnen verdienen meer aandacht. Digitale teksten en beelden komen steeds vaker in de plaats van papieren tekstvormen en ook daar moeten leerlingen vaardig mee kunnen omgaan. Een digitale tekst lees en schrijf je anders dan een tekst op papier en om via filmpjes informatie te kunnen verwerven moet je begrijpend kunnen kijken en luisteren. Toekomstgericht taalonderwijs nodigt leerlingen uit om de wereld om hen heen te ontdekken; leesplezier bevorderen en dat plezier blijven behouden zijn belangrijke doelen.

Taalvaardigheid: Engels

Om goed te kunnen communiceren en samenwerken in een internationale context is beheersing van de Engelse taal van groot belang. Die geeft leerlingen het benodigde vertrouwen om zich thuis te voelen in de mondiale samenleving, waarin Engels de tweede taal van steeds meer mensen is. Leerlingen ervaren zelf dat Engels overal in het dagelijks leven aanwezig is doordat ze er via de media en via games voortdurend mee in aanraking komen. Dat motiveert ze om er vaardig in te worden.

Intensief aanbod in het primair onderwijs

Gezien de dominante positie van het Engels vindt het Platform dat het vak tot de vaste basis voor alle leerlingen behoort. In het voortgezet onderwijs is het al een kernvak, en in het hoger onderwijs is Engels steeds vaker de voertaal en wordt van studenten verwacht dat ze die voldoende beheersen. In het basisonderwijs bestaat echter een grote variatie in de intensiteit waarmee de taal wordt aangeboden. Daardoor moeten leerlingen die in het primair onderwijs Engels hebben geleerd in het eerste jaar van het voortgezet onderwijs vaak helemaal opnieuw beginnen. Het Platform vindt het van belang dat Engels een duidelijker positie in het basisonderwijs krijgt. Daarvoor is het nodig het aanbod van Engels in het primair onderwijs te intensiveren en de aansluiting met het voortgezet onderwijs te verbeteren door heldere doelen voor zowel het einde van het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs te formuleren.

Vroeg beginnen met Engels

Basisscholen die op dit moment al in de onderbouw Engels geven, en dat zijn er steeds meer, hebben daar goede ervaringen mee: hun leerlingen zijn communicatief vaardiger dan leerlingen die later Engels krijgen.[13] Uit verschillende studies blijkt dat op jonge leeftijd een vreemde taal leren niet nadelig is voor de ontwikkeling van de moedertaal.[14] Ook voor leerlingen met een anderstalige achtergrond lijkt Engels leren de ontwikkeling van het Nederlands niet te hinderen.[15] Leerlingen die vroeg Engels leren zijn positiever over het leren en gebruiken van de taal.[16]

Het Platform vindt het om de genoemde redenen van belang dat leerlingen al vroeg op de basisschool met Engels beginnen. Het gaat om een aanbod waarin het accent ligt op spreekvaardigheid en waarin leerlingen spelenderwijs kennismaken met de taal doordat ze worden voorgelezen, liedjes en spelletjes krijgen aangeboden en kijk- en luisteropdrachten doen. Plezier staat voorop en de inhoud moet aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen. Ook in andere leerjaren moeten aansprekende praktijk- en beroepssituaties een rol spelen. Het gaat om een communicatieve aanpak waarin alle deelvaardigheden (spreken, lezen, schrijven, luisteren) in samenhang aan bod komen.

Op basisschool De Keerkring in Cadier en Keer mochten leerlingen met hun ouders wensen aan een ‘leerwensboom’ hangen. Naar aanleiding daarvan wordt het vak Engels vanaf groep 1 verweven in het dagelijkse programma, waarbij de nadruk ligt op spreek- en luistervaardigheid.

[13] Geurts & Hemker, 2013.

[14] Van den Broek, De Graaff, Unsworth, & Van der Zee, 2014.

[15] Goorhuis-Brouwer & De Bot, 2010.

[16] Van den Broek, De Graaff, Unsworth & Van der Zee, 2014.

Rekenvaardigheid

Rekenvaardigheid, inclusief wiskunde, is onmisbaar om in de samenleving te kunnen functioneren en deel te nemen aan vervolgonderwijs.[17] Ze verschaft leerlingen een handvat om kennis en informatie te kunnen duiden, ordenen en structureren en probleemoplossend te kunnen handelen. Rekenvaardigheid stelt leerlingen in staat de presentatie van alledaagse cijfermatige informatie in de vorm van grafieken, statistieken, tabellen en modellen te begrijpen en die kritisch te duiden. Om zichzelf te kunnen redden, leren ze op een vanzelfsprekende manier om te gaan met kwantitatieve informatie en verantwoord om te gaan met geld.

Rekenvaardigheid behoort tot de verplichte kern voor alle leerlingen, vindt het Platform. Zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs hebben scholen de taak systematisch een basis aan rekenvaardigheid aan te leggen. De nadruk zou niet alleen moeten komen te liggen op basisvaardigheden, maar ook op de kritische omgang met statistische informatie en op probleemoplossende vaardigheden. Toekomstgericht onderwijs leert leerlingen de waarde van rekenvaardigheid in te zien en te ontdekken hoe ze die kunnen benutten in praktijk- en beroepssituaties en in andere leergebieden. Leerlingen verdiepen zich op een manier die past bij hun doorstroomniveau en de richting waarin ze zich specialiseren.

Digitale geletterdheid

Ook al zijn de on- en offline wereld voor veel leerlingen geïntegreerd, dat betekent niet dat digitale informatie duiden, verzamelen en creëren vanzelf gaan. Uit recent onderzoek blijkt dat slechts 30 procent van de tweedejaars leerlingen in het voortgezet onderwijs in staat is zelfstandig een computer te gebruiken als instrument om informatie mee te verzamelen en te beheren.[18] Vooral leerlingen in het vmbo en het praktijkonderwijs presteren op dat punt onvoldoende. Het Platform vindt dat leerlingen de kansen van de digitale wereld volop moeten leren benutten. Tegelijkertijd moeten ze zich bewust zijn van de gevolgen van hun mediagedrag. Problemen kunnen oplossen in een omgeving waarin technologie overal aanwezig is, is een essentiële vaardigheid voor succesvolle deelname aan de arbeidsmarkt.[19]

[17] OECD, 2015b.

[18] Meelissen, Punter & Drent, 2014.

[19] OECD, 2015b

Hoewel de meeste scholen ICT hoog op de agenda hebben staan, blijkt uit onderzoek dat er in de lespraktijk (zowel in het primair als in het voortgezet onderwijs) slechts beperkte structurele aandacht bestaat voor digitale vaardigheden.[20] Het Platform vindt dat werken en leren in de digitale wereld en met nieuwe technologieën tot de kern van toekomstgericht onderwijs behoren. Het gaat om vier onderdelen: dat leerlingen ICT-basiskennis opbouwen, informatievaardigheid ontwikkelen, mediawijs worden en leren begrijpen hoe technologie werkt (*computational thinking*). Deze vier aspecten, samengevat als digitale geletterdheid, houden het volgende in.

Basiskennis van ICT

Basiskennis van ICT is nodig om technologische ontwikkelingen te kunnen blijven volgen en benutten. Het gaat erom dat leerlingen de laatste digitale mogelijkheden kennen en kunnen bedienen en gebruiken. Het gaat er daarnaast om dat ze kennis opdoen van beveiligings- en privacyaspecten, zodat ze in staat zijn zelfstandig eenvoudige beheertaken te verrichten en vragen te stellen over het gebruik van nieuwe technologieën.

Informatievaardigheden

Door de digitalisering van bronnen en door de steeds betere infrastructuur van internet kan iedereen wereldwijd snel informatie publiceren en vinden. Omdat digitale informatie vele malen sneller gekopieerd, gemanipuleerd en verspreid kan worden, is het belangrijk dat leerlingen kunnen beoordelen of informatie betrouwbaar is. Om een leven lang te kunnen leren, is het essentieel informatie beredeneerd te kunnen selecteren en te gebruiken en grote hoeveelheden data te kunnen beheren en verwerken.

Mediawijsheid

In een samenleving waarin media een grote rol spelen is het van belang dat leerlingen daar verantwoord mee leren omgaan. Een leerling is mediawijs als hij een actieve en kritische houding heeft tegenover zijn eigen mediagedrag en dat van anderen. Hij vertoont gedrag dat past bij normen en waarden op het gebied van privacy, veiligheid en omgangsvormen. Hij is zich bewust van zijn rol in de media en van de strategieën die media gebruiken om gedrag te beïnvloeden. Hij realiseert zich dat ook zijn online gedrag leidt tot beeldvorming over zijn persoon.

[20] Thijs, Fisser & van der Hoeven, 2014.

Computational thinking

Gezien de huidige technologische ontwikkelingen, bijvoorbeeld als het gaat om robotisering of slimme communicatie tussen technologie, vindt het Platform het belangrijk dat leerlingen leren de essentie van computertechnologie te begrijpen en computers kunnen inzetten om een probleem op te lossen. Hoe kiest een zoekmachine bijvoorbeeld uit een grote hoeveelheid zoekresultaten een bepaalde volgorde? Hoe bouw je een onmogelijke constructie? Waardoor doet een robot wat hij doet?

Computational thinking richt zich op de vaardigheden om problemen op te lossen waar veel informatie, variabelen en rekenkracht voor nodig zijn. Het gaat om een verzameling denkprocessen, zoals logisch redeneren, patroonherkenning en systematisch denken. Die leert een leerling door technologie te gebruiken, bijvoorbeeld door kennis te maken met programmeren, te werken met robotica en te experimenteren met 3D-printing. Zulke activiteiten wekken de interesse van leerlingen en geven ze een voldoende basis mee om zich, desgewenst, in deze richting te specialiseren. Leerlingen kunnen dergelijke kennis en vaardigheden ook opdoen zonder technologie, bijvoorbeeld door middel van zogeheten ontwerpend denken en leren.

Basisschool de Lorentzschool in Leiden gebruikt een unieke, interactieve zand- en watertafel waarmee leerlingen kunnen zien wat bijvoorbeeld het effect is van de verplaatsing van zand en wat bergen betekenen voor een landschap. Ook kunnen ze aan de tafel kennismaken met programmeren.

Burgerschap

Het Platform vindt dat burgerschap een prominentere positie in de vaste kern van het onderwijsaanbod moet krijgen dan nu het geval is. Het is voor alle scholen, ongeacht hun levensbeschouwelijke oriëntatie of pedagogische visie, een opdracht om jongeren te leren hoe ze in een democratische samenleving kunnen functioneren. De basiswaarden van de democratische rechtsstaat levend houden is een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, evenals de bevordering van de kennis van staatsinrichting en democratie en de daarin geldende spelregels.[21]

[21] Onderwijsraad, 2012.

De basiswaarden van de democratische rechtsstaat levend houden is een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid.

Leerlingen oriënteren zich op gemeenschappelijke waarden

Tolerantie en verdraagzaamheid zijn kwetsbaar in een pluriforme samenleving, waarin bindingen tussen mensen minder hecht lijken te worden en het belang van traditionele verbanden is teruggedrongen. Door globalisering en migratie wordt de samenleving cultureel steeds gevarieerder.[22] Juist in zo'n samenleving met een grote diversiteit aan (religieuze) opvattingen en culturen is het van belang dat burgers de kernwaarden van de democratische rechtsstaat kennen en onderschrijven en merken dat ze aan de samenleving kunnen en mogen deelnemen.[23] Voor leerlingen betekent dat dat ze sociale en maatschappelijke competenties opdoen, een moreel kompas ontwikkelen, zich op gemeenschappelijke waarden oriënteren en ontdekken hoe die een rol spelen in de omgang met anderen, ook wanneer opvattingen over waarden botsen.

De school als oefenplaats

Het Platform beschouwt de school als een belangrijke oefenplaats voor democratische gezindheid en burgerschapsvaardigheden. Leerlingen leren op school samen te leven en te werken, om te gaan met spelregels, hun eigen mening te vormen en die van anderen te respecteren. De school heeft wat dat betreft een unieke positie vergeleken met andere omgevingen waar leerlingen zich vormen, bijvoorbeeld thuis, in hun buurt of op een sportvereniging.[24] Leerlingen doen er andere kennis op en gaan dagelijks om met docenten en schoolgenoten. De school functioneert als een gemeenschap. Hij helpt leerlingen hun eigen plaats in de samenleving te vinden en te ontdekken wat ze daar zelf aan kunnen bijdragen: aan hun wijk, hun regio, hun land en de wereld. Scholen leveren een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van leerlingen tot verantwoordelijke wereldburgers.

[22] OECD, 2015c.

[23] Peschar, Hooghoff, Dijkstra & Ten Dam, 2010; Hurenkamp & Tonkens, 2008.

[24] OECD, 2015c.

Een houvast voor scholen om burgerschapsvorming aan te bieden

Op dit moment besteden Nederlandse scholen, in vergelijking met andere landen, relatief weinig aandacht aan burgerschap.[25] Hun inspanningen zijn nog te weinig planmatig en slechts in beperkte mate gericht op het behalen van welomschreven leerdoelen. Uit onderzoek blijkt dat Nederlandse leerlingen relatief laag scoren op het gebied van politieke kennis en maatschappelijke betrokkenheid.[26] Het Platform wil daarom dat de overheid de kern ervan concreet beschrijft. Die zou voor alle leerlingen moeten bestaan uit aandacht voor:

- ***de werking en het belang van de democratische rechtsstaat:*** kennis van aspecten van de democratie, zoals het politieke bestel en de grondwet, en de democratische basiswaarden die daaraan ten grondslag liggen (gelijkwaardigheid, verdraagzaamheid en vrijheid van meningsuiting); een democratische gezindheid ontwikkelen; de bereidheid (houding) om de democratische rechtsstaat overeind te houden en daaraan bij te dragen en democratisch te willen handelen.

- ***de betekenis van mensenrechten en kinderrechten voor het dagelijkse (samen) leven:*** kennis van de werking van mensenrechten en de wederkerigheid ervan: ze gelden overal voor iedereen, en dat is alleen mogelijk wanneer men elkaars rechten respecteert; opkomen voor het naleven van mensenrechten.

- ***sociale vaardigheden en omgangsvormen:*** respectvol omgaan met verschillende achtergronden en oriëntaties, in staat zijn tot dialoog en samenwerking, verantwoordelijkheid nemen voor eigen handelen en relaties met anderen, vaardigheid in het omgaan met een verscheidenheid aan belangen en opvattingen en bereid zijn conflicten zo bevredigend mogelijk op te lossen door anderen in hun waarde te laten en geen geweld te gebruiken.

- ***maatschappelijke verantwoordelijkheid:*** in staat en bereid zijn om te participeren in de samenleving op verschillende niveaus (school, buurt, gemeente, regio, land en internationaal); kennis hebben van de spanning tussen individueel belang en collectief belang en bereid zijn je in te zetten voor het algemeen belang.

De hierboven beschreven kern biedt een basis van waaruit elke school zijn leerlingen in staat stelt zich te ontwikkelen tot actieve burgers met een eigen visie op wat ze van belang vinden en hoe ze willen bijdragen aan de samenleving. Scholen kunnen daartoe samenwerken met maatschappelijke instellingen in hun omgeving.

[25] Maslowski, Naayer, Isac, Oonk & Van der Werf, 2010.

[26] Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr & Losito, 2010; Wagenaar, Van der Schoot & Hemker, 2011.

Kennis van de wereld

In de visie van het Platform biedt de school van de toekomst leerlingen de kennis en vaardigheden die ze nodig hebben om de wereld om hen heen te begrijpen en mede gestalte te geven. Leerlingen moeten kunnen beschikken over een stevige kennisbasis om op de hoogte te blijven van (inter)nationale ontwikkelingen, nieuwe kennis te verwerven en die in uiteenlopende situaties te kunnen toepassen. Het gaat om kennis van de manier waarop de (internationale) samenleving is georganiseerd, van verschijnselen uit de natuur en de techniek, en van taal en cultuur.

Meer verbinding tussen de inhoud van vakken maakt het onderwijs voor leerlingen meer betekenisvol.

Drie kennisdomeinen

Er zijn verschillende vakdisciplines die bijdragen aan de kennisbasis waaruit leerlingen moeten kunnen putten voor hun vervolgopleiding en hun deelname aan de samenleving. Iedere vakdiscipline heeft zijn eigen en unieke begrippen en principes, vaardigheden, denkwijzen en manieren van kijken naar de wereld. Tegelijkertijd zijn er raakvlakken tussen verwante disciplines in de concepten die ze onderzoeken en de (denk)instrumenten die ze daarbij gebruiken. Meer verbinding tussen de inhoud van vakken kan het onderwijs voor leerlingen meer betekenisvol maken. Ook maatschappelijke kwesties vragen om een interdisciplinaire aanpak. Om de samenhang te benutten en het onderwijs voor leerlingen meer betekenisvol te maken, stelt het Platform voor de kennisbasis uit te werken in drie interdisciplinaire kennisdomeinen.

1. ***Mens & Maatschappij.*** Leerlingen leren vanuit verschillende perspectieven naar de samenleving en de leefomgeving kijken: een historisch perspectief (op de impact die gebeurtenissen van nu en uit het verleden hebben op de samenleving), een geografisch perspectief (op de eigen leefomgeving, Nederland, Europa en de rest van de wereld) en een politiek, economisch en maatschappelijk perspectief (op bestuur, welvaart en samenleven).

2 ***Natuur & Technologie.*** Leerlingen leren biologische, technische en natuurkundige verschijnselen te begrijpen en te onderzoeken. Technologie richt zich op het maken van (innovatieve) producten waarbij kennis van verschillende disciplines wordt gebruikt. Behalve om inhoudelijke kennis draait het in dit domein om specifieke werk- en denkwijzen, zoals modelleren en onderzoeks- en ontwerpvaardigheden. Het domein Natuur & Technologie is onlosmakelijk verbonden met wiskundige begrippen en toepassingen.

3 ***Taal & Cultuur.*** Cultuur bepaalt in hoge mate wat we maken en doen, hoe we betekenis geven aan de werkelijkheid en hoe we met elkaar omgaan en communiceren. In dit domein gaat het om de rol en de betekenis van cultuur in de samenleving. Leerlingen krijgen inzicht in hun eigen cultuur en hoe die tot uitdrukking komt in taal en kunst. Ze maken kennis met kunstzinnige elementen zoals literatuur, muziek, cultureel erfgoed, theater en beeldende kunst en leren hierop te reflecteren en er (vanuit eigen verbeelding) aan bij te dragen. Ook leren ze over cultuuruitingen in andere landen. Kennismaking met religie, als aspect van cultuur, behoort ook tot dit domein.

Een vluchtige kennismaking met veel onderwerpen is voor iedereen te veel en tegelijkertijd te weinig.

Meer van minder

Het Platform vindt het belangrijk dat leerlingen de basiskennis van de drie domeinen op een diepgaande manier krijgen aangeleerd en dat ze niet van alles een beetje leren, maar meer van minder. In het huidige onderwijs zijn lesmethodes vaak overladen. Een vluchtige kennismaking met veel onderwerpen is voor iedereen te veel en tegelijkertijd te weinig. Leerlingen beheersen kennis beter wanneer dieper op onderwerpen wordt ingegaan.[27] Dat geeft ze niet alleen de mogelijkheid kennis en ideeën te leren, maar ook om die met elkaar te verbinden en de ideeën uit te breiden en te duiden.[28] Daardoor begrijpen ze de onderwerpen beter en kunnen ze wat ze geleerd hebben later beter toepassen.[29]

Toekomstgericht onderwijs heeft een optimale balans tussen de verwerving van parate kennis en het ontwikkelen van inzicht. Het Platform vindt dat de nadruk minder op encyclopedische kennis moet komen te liggen. Om een historisch, geografisch en natuurwetenschappelijk wereldbeeld te ontwikkelen, hoeven leerlingen niet alle feiten die nu in methodes aan de orde komen precies te kennen. Behalve dat ze 'weten dat' iets zo is, moeten ze meer 'weten hoe en waarom' het zo ontstaan is.[30]

Afbakening van het kernaanbod

Bij het afbakenen van de kern gaat het wat het Platform betreft enerzijds om 'cultuurdragende' kennis, waarlangs de Nederlandse geschiedenis en identiteit van de ene op de andere generatie worden overgedragen. Anderzijds gaat het om kennis waarin de toekomst voorop staat: leerlingen leren iets niet omdat het historisch zo is gegroeid, maar omdat het voor de toekomst van belang wordt geacht. Het accent zou moeten liggen op kernconcepten en karakteristieke denkwijzen uit de verschillende domeinen en de vakdisciplines die daaraan ten grondslag liggen. Ook de kernproblemen en dilemma's die samenhangen met beroepspraktijken horen daarbij.

Kennis tot de kern beperken heeft als consequentie dat er scherpe keuzes gemaakt moeten worden. Het gaat erom uit te zoeken wat alle leerlingen op hun niveau van de drie kennisdomeinen moeten weten en begrijpen en wat tot dat deel van het verdiepende en verbredende onderwijsaanbod behoort waar scholen zelf over beslissen.

Een leraar natuurkunde van het Eerste Christelijk Lyceum Haarlem vindt dat je bij natuurkunde echt de diepte in kunt gaan als je je kunt beperken tot de kernconcepten van het vak. 'Dat maakt onderwijs veel interessanter voor leerlingen dan de verplichte behandeling van tien hoofdstukken in één jaar.'

[27] OECD, 2015b.

[28] Hattie, 2009; Stevens, Wineberg, Herrenkohl & Bell, 2005.

[29] Fullan & Langworthy, 2014.

[30] Van Streun, 2001.

Interdisciplinaire aanpak

Volgens het Platform is een interdisciplinaire aanpak nodig om leerlingen een dieper en meer samenhangend inzicht in de leerstof te geven en ook om hun leermotivatie te vergroten. De grote uitdagingen waarmee de huidige en toekomstige generaties te maken hebben en krijgen, laten zich niet ‘opsluiten’ in aparte vakken. Nieuwe ontwikkelingen en toepassingen doen zich steeds vaker voor op het snijvlak van disciplines. Om complexe maatschappelijke problemen van verschillende kanten te kunnen bekijken, is het voor leerlingen van belang interdisciplinair te leren denken en (samen)werken.[31] Dat betekent dat er binnen de domeinen aandacht moet zijn voor verbindende vraagstukken.

Dergelijke vraagstukken kunnen niet zonder de bestaande vakdisciplines en vereisen daarom een stevige basiskennis en -kunde van zowel leraren als leerlingen. Om aan interdisciplinaire vraagstukken te kunnen werken, is een maatschappelijk, cultureel, natuurwetenschappelijk en wiskundig begrippenkader nodig. Door vraagstukken vanuit verschillende disciplines te bekijken, krijgen leerlingen bovendien een bredere kijk op de wereld.

Een vraagstuk kan gaan over de leefsituatie van de leerlingen, over de bredere omgeving, over wereldzaken of over zingeving en waarden. Het gaat om vraagstukken van blijvende maatschappelijke betekenis die kunnen worden gerelateerd aan actuele kwesties. Het Platform denkt bijvoorbeeld aan de volgende vraagstukken in het kader hieronder, die afhankelijk van de leeftijdsfase en (beroeps)sector vorm en inhoud krijgen.

[31] OECD, 2015b.

Voorbeelden van interdisciplinaire vraagstukken

Hoe houden we onze omgeving leefbaar voor ons en voor de komende generaties?
Over duurzaamheid, met onderwerpen zoals het klimaat, grondstoffen, bevolkingsgroei, de inrichting van het landschap, energie, milieu.

Hoe zorgen we voor een rechtvaardige en veilige leefomgeving?
Over macht, gezag en bestuur, met onderwerpen zoals democratie, de rechtsstaat, politieke stromingen, migratie, internationale samenwerking, Europese Unie.

Hoe blijft een land welvarend en krijgt iedereen kansen?
Over levensonderhoud, welzijn en welvaart, met onderwerpen zoals omgaan met geld, belastingen, collectief versus individueel organiseren van voorzieningen, import, export, eigen keuzes maken, afhankelijkheid van anderen.

Wat zorgt ervoor dat de mens psychisch en fysiek gezond blijft of wordt?
Over gezondheid en ziekte, met onderwerpen zoals de werking van het menselijk lichaam, voedingsleer, het belang van bewegen, de werking van het brein.

Wat is de impact van technologieën en technieken op ons bestaan?
Over techniek en technologie, met onderwerpen zoals de digitale revolutie, productieprocessen, nanotechnologie, industrieel ontwerp, gevolgen van robotisering, nieuwe beroepen.

Hoe geeft de mens zin aan zijn bestaan?
Over cultuur en levensbeschouwing, met onderwerpen op het gebied van filosofie, religie en kunstbeschouwing.

Vakoverstijgende vaardigheden

Ook vakoverstijgende vaardigheden behoren wat het Platform betreft tot de vaste basis voor alle leerlingen. De samenleving en de arbeidsmarkt doen een steeds groter beroep op beheersing van vaardigheden die niet zijn gebonden aan een specifiek vak. Leerlingen hebben ze nodig om in de maatschappij te kunnen functioneren, ter ondersteuning van een leven lang leren en de vorming van hun persoonlijkheid.[32]
Het Platform vindt de volgende vijf vaardigheden van belang:

1 ***Leervaardigheden:*** leerlingen ontwikkelen strategieën om zich een leven lang nieuwe kennis en vaardigheden eigen te kunnen maken. Ze krijgen inzicht in hun leerstijl, leren hoe ze doelgericht en zelfstandig kunnen werken aan een leervraag en kunnen reflecteren op het leerproces. Ze moeten kunnen oefenen met andere dan voor hen gebruikelijke strategieën om aan kennis te komen en problemen op te lossen. Daarvoor is het belangrijk dat ze nauwgezet te werk gaan, een vaardigheid die je kunt leren.[33] Goede begeleiding en methoden om leerstrategieën in beeld te brengen zijn daarbij cruciaal.

2 ***Creëren:*** leerlingen kunnen innovatieve oplossingen voor bestaande problemen bedenken en maken. Ze kunnen met hun handen werken, maar ook met moderne technologieën, die in toenemende mate voorhanden zijn. Denk daarbij aan 3D-printers en allerhande elektronica, waarmee jongeren op een laagdrempelige manier kunnen ontwerpen én maken. Leerlingen leren buiten de gebaande paden denken en nieuwe verbanden zien, durven te experimenteren en te onderzoeken.

3 ***Kritisch denken:*** leerlingen leren hun eigen mening te vormen en te onderbouwen. Ze leren kritische vragen te stellen, kunnen informatie analyseren en duiden, kunnen feiten en vooroordelen van elkaar onderscheiden en kunnen reflecteren op hun eigen mening.

4 ***Probleemoplossend vermogen*****:** leerlingen leren problemen te herkennen en kunnen tot een plan komen om een probleem op te lossen. Ze leren met onbekende situaties en problemen om te gaan, kunnen verschillende oplossingen bedenken en de voor- en nadelen van elke oplossing tegen elkaar afwegen. Ze kunnen beslissingen nemen en leren nadenken over de gevolgen van hun handelen op de korte en lange termijn.

[32] OECD, 2015a, b, c, d.
[33] OECD, 2015b.

5 ***Samenwerken:*** leerlingen leren samen met anderen te werken aan een gezamenlijk doel. Ze leren omgaan met verschillende invalshoeken en opvattingen, kunnen hun eigen opvatting naar voren brengen, hun rol bepalen en innemen, omgaan met kritiek, respect hebben voor andermans opvattingen, met anderen een taakverdeling maken en de voortgang bewaken. Ze leren verantwoordelijkheid te dragen voor het groepsresultaat.

Het Platform beschouwt de genoemde vaardigheden niet als op zichzelf staande vaardigheden die in aparte lessen kunnen worden aangeleerd. Ze krijgen pas betekenis door ze met concrete leerinhouden te verbinden.

Elke leerling heeft verdieping en verbreding nodig om zijn talenten te ontplooien en zijn wereldbeeld te vergroten.

3.2 Ambitieuze verdieping en verbreding

De vaste basis is het fundament van waaruit scholen werken aan een uitdagend en relevant aanbod voor hun leerlingen. Omdat de basis beperkt is, levert dat onderwijstijd op die scholen en leerlingen zelf kunnen invullen. Scholen maken keuzes voor de verbreding en de verdieping van het onderwijsaanbod die het beste passen bij hun visie, de professionaliteit van de leraren, de capaciteiten en interesses van hun leerlingen, de voorkeuren van ouders en wat noodzakelijk is ter voorbereiding op vervolgonderwijs.

Het verbreden en verdiepen van de vaste basis is niet vrijblijvend. Elke leerling heeft verdieping en verbreding nodig om zijn talenten te ontplooien, zijn wereldbeeld te vergroten en voldoende bagage voor vervolgonderwijs op te doen. Verdieping houdt in dat een leerling dieper ingaat op één of meer onderwerpen uit de vaste basis.
Hij bestudeert een onderdeel meer gedetailleerd, onderzoekt nieuwe aspecten, bedenkt of maakt nieuwe toepassingen en oplossingen en leert over nieuwe verbanden en patronen. Verbreden houdt in dat een leerling kennis en vaardigheden krijgt aangeboden die de vaste basis aanvullen.

Brede oriëntatie is nodig om keuzes te kunnen maken

Verdieping en verbreding vinden in alle leerjaren plaats: van het primair tot het einde van het voortgezet onderwijs. De tijd die ervoor beschikbaar is zal per fase verschillen. In het primair onderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs zal meer tijd opgaan aan de verwerving van de vaste basis, terwijl leerlingen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs meer ruimte hebben om die basis te verbreden en te verdiepen.

Scholen mogen zelf kiezen hoe ze de verbreding en de verdieping van de vaste basis vormgeven. Het Platform vindt het daarbij van belang dat het onderwijsaanbod leerlingen de ruimte biedt om te werken vanuit hun nieuwsgierigheid, hun capaciteiten en hun interesses. Dat bevordert hun inzet en hun motivatie.[34] Om leerlingen voldoende aanknopingspunten te bieden om zich te ontplooien, moeten ze zich breed kunnen oriënteren op wat er mogelijk is en op keuzes die vanuit hun perspectief relevant zijn. Het is aan de scholen om een gevarieerd aanbod te verzorgen dat leerlingen die brede oriëntatie verschaft. Ook loopbaanoriëntatie is van belang, zodat leerlingen zich een beeld kunnen vormen van de arbeidsmarkt en hun bijdrage daaraan.

Een aanbod dat aansluit op de interesse van de leerling en vervolgonderwijs

Veel scholen kiezen al bewust voor een divers aanbod op basis waarvan een leerling zijn kennis en vaardigheden kan verbreden en/of verdiepen. Ze scheppen mogelijkheden voor leerlingen om zich te verdiepen in bijvoorbeeld exacte vakken, programmeren, maatschappijvakken, extra talen en programma's rondom kunst, cultuur, wetenschap en techniek, robotica, bewegen en sport, gezondheid, ondernemerschap, filosofie of beroepsgerichte specialisaties. Het Platform benadrukt dat er naast de vaste basis veel ruimte bestaat voor een gevarieerd aanbod, passend bij de ontwikkelingsfasen van leerlingen. Enkele voorbeelden van een dergelijk aanbod staan in het hiernaast afgebeelde kader.

[34] OECD, 2015d.

Voorbeelden van verbreding en verdieping

Vreemdetalenonderwijs

Scholen die ervoor kiezen om behalve Engels andere vreemde talen aan te bieden, zoals Frans, Duits of Spaans, geven hun leerlingen de mogelijkheid hun internationale oriëntatie te verbreden. De mondiale context waarin Nederland opereert, zeker ook in Europees verband, maakt het waardevol om de internationale competenties van leerlingen te versterken, onder andere in de vorm van vreemdetalenonderwijs. Kiezen leerlingen na een oriëntatie voor een extra vreemde taal, dan gaat het niet om een vrijblijvende kennismaking, maar om beheersing op een serieus niveau met nadruk op een communicatieve aanpak en aandacht voor interculturele aspecten.

Natuurwetenschappelijke verdieping

Kennis verdiepen en verbreden in het natuurwetenschappelijke domein gebeurt op veel scholen aan de hand van disciplines zoals techniek, natuurkunde, scheikunde of biologie of in modules rondom specifieke onderwerpen als nanotechnologie of robotica. Daarnaast bieden veel scholen ook interdisciplinaire verdieping aan. Een voorbeeld is Wetenschap en Technologie in het primair onderwijs, dat bestaat uit een combinatie van inzichten uit aardrijkskunde, geschiedenis, natuur en en met verbindingen naar taal en rekenen. Door op een onderzoekende en ontwerpende manier te leren, worden houding, vaardigheden, denkwijzen en kennis in samenhang ontwikkeld.

Mens en Maatschappij

Naast verdieping in disciplines zoals geschiedenis, aardrijkskunde, (bedrijfs) economie of maatschappijwetenschappen, werken leerlingen interdisciplinair aan actuele en maatschappelijke vraagstukken. Dit gebeurt bijvoorbeeld op de Geofuture Schools. Leerlingen werken daar met relevante opdrachten van maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Ze moeten hun kennis van aardrijkskunde, economie, bètavakken en geschiedenis bundelen om tot een oplossing te komen.

Bewegen en Sport
Scholen geven op hun eigen manier invulling aan beweging, sport en gezondheidsaspecten. Ze werken daarbij vaak samen met sportverenigingen en gezondheidsorganisaties. Leerlingen die zich op het gebied van bewegingsonderwijs willen specialiseren, kunnen bijvoorbeeld het programma Bewegen, Sport en Maatschappij volgen. Ze werken in dat geval aan veel meer dan puur fysieke prestaties. Een leerling organiseert en voert zelf trainingen uit en doet kennis op over bijvoorbeeld het voorkomen van sportblessures.

Kunst- en Cultuureducatie
Veel scholen verzorgen een extra aanbod rondom cultuur. Een voorbeeld zijn de cultuurprofielscholen, waar leren via culturele en kunstzinnige vakken, thema's en projecten centraal staat. Scholen kunnen ook gericht kiezen voor één van de disciplines, zoals dans, beeldende vorming of muziek. Ze werken bijvoorbeeld mee aan een programma als 'Méér Muziek in de Klas' om structurele aandacht aan muziek te geven. Ze werken daarbij samen met partners uit de regio, zoals muziekscholen en conservatoria.

Beroepsgerichte verdieping
Scholen laten leerlingen – al dan niet op jonge leeftijd – kennismaken met beroepen. Samen met het lokale bedrijfsleven (van ambachtelijke bedrijven tot innovatieve start-ups) ontwikkelt een school gastlessen, reizen, bedrijfsbezoeken en stages. Scholen werken met levensechte opdrachten, zodat de leerlingen meteen in de praktijk kunnen brengen wat ze op school hebben geleerd en ontdekken in welke richting ze zich willen specialiseren.

3.3 Een samenhangend aanbod

Het Platform benadrukt het belang van een samenhangend onderwijsaanbod. Wanneer kennis en vaardigheden uit de vaste basis met elkaar worden verbonden, gaan leerlingen dieper op de stof in en leren ze die toe te passen in nieuwe situaties.[35]

Samenhang voor de leerling

Scholen kunnen uiteenlopende keuzes maken voor de inrichting van hun onderwijsaanbod. Bij de ene school past thematisch onderwijs, een andere kiest ervoor om vakken op elkaar af te stemmen en meer vanuit een klassieke vakkenstructuur te werken.

Welke vorm een school ook kiest, het Platform vindt dat scholen ervoor moeten zorgen dat hun leerlingen samenhang in het onderwijsaanbod ervaren. Voor leerlingen moet duidelijk zijn hoe onderdelen van het aanbod met elkaar samenhangen en bijdragen aan de ontwikkeling van hun kennis en vaardigheden. Het aanbod moet van betekenis zijn voor leerlingen en hen motiveren zich te verbinden met de wereld buiten de school. Het is van belang dat scholen zich bewust zijn van de manier waarop het aanbod bijdraagt aan de persoonsvorming van leerlingen. Op veel scholen – zeker die in het primair onderwijs, het (voortgezet) speciaal onderwijs en het vmbo – krijgt persoonsvorming al veel aandacht en verdient die inspanning brede waardering en navolging.

Leraren op het Vathorst College (vmbo-t/havo/vwo) in Amersfoort vertellen hoe ze in de onderbouw werken met achttien cultuurhistorische thema's waarin aardrijkskunde, geschiedenis, economie, science en de kunstvakken samenkomen. 'Leerlingen leren thema's in samenhang te zien, waarmee een basis wordt gelegd voor de bovenbouw, waarin de leerlingen zich meer in afzonderlijke vakken verdiepen.'

[35] OECD, 2015e.

Verbinding met de buitenwereld

Het Platform vindt dat scholen meer met de wereld buiten de school zouden moeten samenwerken. Kinderen die tot het primair onderwijs toetreden hebben al een ontwikkeling doorgemaakt: thuis, op een kinderdagverblijf, een voorschool of een peuterspeelzaal. Het is goed als scholen weten wat kinderen daar al hebben geleerd en de samenwerking met vormen van voorschoolse educatie versterken. Het Platform pleit daarom voor de verdere ontwikkeling van integrale kindcentra.

De Melanchthon Business School voor vmbo, mbo en vhbo in Bleiswijk maakt werk van praktijkleren. De school werkt intensief samen met lokale bedrijven. Met name de lokale 'green business' is belangrijk: leerlingen werken vaak in moderne kassen en met vooruitstrevende teelttechnieken.

Daarnaast valt te denken aan intensievere samenwerking van scholen met maatschappelijke en culturele instellingen, science-centra, (wetenschaps)musea, bibliotheken, het bedrijfsleven en sportverenigingen. Het gaat om structurele uitwisseling van elkaars expertise, bijvoorbeeld in de vorm van stages van zowel leerlingen als leraren, maar ook door medewerkers van deze externe organisaties mee te laten werken in de school. Zulke samenwerkingsvormen maken het leerlingen mogelijk om op geschikte locaties en met hulp van deskundigen waardevolle leerervaringen op te doen. Ze stellen leraren in staat slim gebruik te maken van de deskundigheid en de mogelijkheden buiten de school en zo het onderwijsaanbod te verrijken. Ook samenwerking met ouders is van grote waarde.

Op de VSO-school De Optimist in Emmeloord vertelt een ouder dat haar zoon de stage bij een grote speelgoedwinkel geweldig vindt. 'Hij leert met mensen omgaan. Die praktijkervaring is enorm belangrijk.'



4

WAT IS NODIG OM TOEKOMSTGERICHT ONDERWIJS MOGELIJK TE MAKEN?





Het onderwijs van de toekomst bestaat uit een vaste basis voor alle leerlingen en keuzeruimte voor verbreding en verdieping die past bij de school en leerlingen. Scholen krijgen meer vrijheid om zelf vorm te geven aan de opdracht van het onderwijs. Veel scholen gebruiken die vrijheid al. Willen andere scholen hun voorbeeld volgen, dan moet daar nog veel voor gebeuren. Het lesmateriaal en de toetsings- en examendruk die scholen ervaren, beperken nu nog de speelruimte die ze hebben. De bestaande kerndoelen geven onvoldoende richting en houvast, terwijl de toetsing en de examens de inhoud van het onderwijs te sterk domineren. Scholen gebruiken de vrijheid van onderwijs nog te weinig om samenwerking tussen vakgebieden te zoeken, inhoudelijke keuzes te maken en leerlingen verdieping op maat te bieden. Om dat te doorbreken is een andere vorm van sturing op de onderwijsinhoud noodzakelijk, ook van de zijde van de overheid. Het is nodig om het curriculum te herijken, andere accenten in toetsing en toezicht aan te brengen en de voorwaarden te creëren die nodig zijn om toekomstgericht onderwijs mogelijk te maken.

4.1 Herijking van kerndoelen en eindtermen

De opdracht van het Platform was te komen tot een advies dat kan dienen als basis voor vernieuwing van het curriculum. Daarmee wordt het formele curriculum bedoeld: dat wat in de vorm van kerndoelen en eindtermen in wet- en regelgeving over het onderwijsaanbod en de onderwijsopbrengsten is vastgelegd. Een toekomstgericht curriculum bestaat in de visie van het Platform uit een wettelijk verankerd kerndeel en een te kiezen deel, dat past bij de school en de leerling. Het kerndeel is primair de verantwoordelijkheid van de overheid en bestaat uit de onderdelen van de vaste basis, zoals beschreven in hoofdstuk 3. Het Platform vindt het van belang dat de overheid deze onderdelen vastlegt in een kerncurriculum. Dat kerncurriculum is van belang voor de doorstroming van leerlingen naar het vervolgonderwijs en om alle leerlingen dezelfde kansen te geven om aan de arbeidsmarkt en de samenleving deel te nemen. Het kerncurriculum geeft leraren richting en houvast om tot samenhangend onderwijs te komen.

In het Manifest Leraar2032, getiteld *In het curriculum toont zich de meester,* onderstrepen leraren het belang van een andere vorm van sturing: ‘Door een curriculum te maken dat is opgebouwd uit een basisdeel en een dynamisch deel kunnen leraren daar in de praktijk meer de regie over nemen, zodat zij met een groter gevoel van vrijheid vorm en inhoud kunnen geven aan hun onderwijs.’

Het keuzedeel behoort tot de primaire verantwoordelijkheid van de school. In dat deel kunnen scholen en leraren vanuit hun visie een rijk onderwijsaanbod scheppen dat leerlingen in staat stelt de kern te verbreden en te verdiepen. Scholen bepalen zelf waaruit het te kiezen deel bestaat en leggen daar verantwoording over af.

Het kerncurriculum

Het kerncurriculum beschrijft de kennis en de vaardigheden die van belang zijn voor alle leerlingen in het primair en het voortgezet onderwijs en bestaat uit twee onderdelen:

- **Basisvaardigheden** die leerlingen nodig hebben om maatschappelijk te kunnen functioneren. Het kerncurriculum beschrijft de leerdoelen voor taalvaardigheid (Nederlands en Engels), rekenvaardigheid (inclusief wiskunde), digitale geletterdheid en burgerschap.

- **Kennisdomeinen** die leerlingen nodig hebben om de wereld te kunnen begrijpen en eraan bij te dragen. Het kerncurriculum bestaat uit leerdoelen voor de domeinen Mens & Maatschappij, Natuur & Technologie en Taal & Cultuur. In deze domeinen is ruim aandacht voor de ontwikkeling van vakoverstijgende vaardigheden: leervaardigheden, creëren, kritisch denken, probleemoplossend vermogen en samenwerken.

Voor de uitwerking van het kerncurriculum beveelt het Platform de volgende ontwerpprincipes aan.

Concreet en tot de kern beperkt

Het kerncurriculum vervult zijn functie alleen als het ook echt tot de kern beperkt blijft. In de uitwerking moet op grond van inhoudelijke criteria voor elk van de onderdelen zorgvuldig worden afgewogen wat gezien het maatschappelijke functioneren van de leerlingen tot hun essentiële bagage behoort en wat scholen en leerlingen zelf mogen kiezen. Ook de omvang van de verschillende kernonderdelen tezamen moet worden bewaakt.

Daarnaast is het Platform van mening dat de leerdoelen concreter dan nu het geval is in kerndoelen moeten worden uitgewerkt, zodat leraren duidelijker kunnen zien wat tot de verplichte kern behoort en daarmee ook waar ruimte is om eigen keuzes te maken. De huidige kerndoelen geven geen helder beeld van het beoogde niveau van datgene wat leerlingen moeten leren. Daardoor geven ze leraren te weinig richting en houvast. In de ontwerpfase moet samen met leraren worden onderzocht hoe de leerdoelen kunnen worden geformuleerd. Ze moeten gedetailleerd genoeg zijn om de kern af te bakenen en scholen tegelijkertijd voldoende ruimte bieden om ze naar eigen inzicht uit te werken.

Versterken van de doorlopende leerlijn

Om de doorlopende leerlijn van het primair naar het voortgezet onderwijs te versterken, is het van belang de doelen in de beide onderwijssectoren vanuit dezelfde structuur en terminologie uit te werken. Op basis van wetenschappelijke inzichten op het gebied van ontwikkelingspsychologie en vakdidactiek moet zorgvuldig worden afgewogen in welke ontwikkelingsfase bepaalde kennis en vaardigheden het beste aan de orde kunnen komen. Ook de relatie met het voorschoolse aanbod, het mbo en het hoger onderwijs verdient aandacht.

Niveaudifferentiatie

Voor de doorlopende leerlijn van primair naar voortgezet onderwijs is het verder van belang dat er ijkpunten voor de overgangen in het stelsel worden geformuleerd. Het Platform denkt daarbij aan drie momenten: het einde van het primair onderwijs, het einde van de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het einde van het voortgezet onderwijs. De ijkpunten zijn nodig om de aansluiting tussen deze fasen te borgen en de ontwikkeling van de leerlingen tijdens hun schoolloopbaan in kaart te kunnen brengen. Het Platform vindt het van belang ze op verschillende niveaus vast te leggen, zodat iedere leerling voldoende stimulans en uitdaging ervaart. In de ontwerpfase moet worden onderzocht hoe een dergelijke niveaudifferentiatie voor de verschillende onderdelen van het kerncurriculum kan worden uitgewerkt en ook hoe die vorm kan krijgen voor de verschillende clusters in het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs. Het Platform tekent daarbij aan dat leerlingen niet elk onderdeel op hetzelfde niveau hoeven af te sluiten.

Een samenhangend aanbod

Het kerncurriculum moet de basis bieden voor een samenhangend onderwijsaanbod. Dat betekent dat duidelijk moet zijn hoe de verschillende elementen van het kerncurriculum met elkaar samenhangen en in verband worden gebracht. In de ontwerpfase moet worden onderzocht hoe samenhang het beste inzichtelijk kan worden gemaakt. Het moet leraren inspireren tot een onderwijsaanbod dat leerlingen vaardig maakt in de verschillende onderdelen van het kerncurriculum, maar waardoor ze ook samenhang leren zien en interdisciplinair leren denken en werken. Naar de mening van het Platform kan pas daadwerkelijk sprake zijn van samenhangend onderwijs wanneer dat ook is verankerd in de toetsing en de examinering. Ook daarin zullen interdisciplinaire vraagstukken en vakoverstijgende vaardigheden een plaats moeten krijgen.

Het keuzedeel: verdiepen en verbreden

Het kerncurriculum is afgebakend en biedt scholen en leerlingen de ruimte om het naar eigen inzicht te verdiepen en verbreden. Het te kiezen deel is niet vrijblijvend en scholen verantwoorden zich over de manier waarop ze een samenhangend onderwijsaanbod vormgeven met een doorlopende lijn naar het vervolgonderwijs. Om scholen en leraren te helpen een doorlopende leerlijn aan te brengen, adviseert het Platform om naast het kerncurriculum voorbeeldmatige, niet-verplichte leerlijnen voor mogelijke verbredings- of verdiepingsonderdelen te ontwikkelen. In de ontwerpfase moet worden gezocht naar manieren waarop scholen dergelijke leerlijnen gezamenlijk kunnen ontwikkelen en uitwerken.

4.2 Toetsing en examinering

Bij een betere balans in de hoofddoelen van het onderwijs past een eigentijdse manier van toetsen en examineren. Toetsing en examinering moeten de nieuwe accenten in de onderwijsdoelen en -inhoud weerspiegelen. Momenteel bepalen de inhoud van de centrale eindtoets in het primair onderwijs, de determinerende toetsen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs en het centraal examenprogramma in hoge mate de inhoud van het onderwijs. Door de grote nadruk die daardoor op het kwalificerende doel van het onderwijs komt te liggen, is er weinig aandacht voor de socialiserende functie van het onderwijs en voor persoonsvorming.

Het Platform is van mening dat een heroriëntatie op de huidige manier van toetsen en examineren cruciaal is om de beoogde visie op toekomstgericht onderwijs in de praktijk te brengen. Curriculumvernieuwing komt niet van de grond zolang die niet in exameneisen wordt vertaald. Er is een goede balans nodig tussen het vastleggen van centrale ijkpunten en voldoende bewegingsvrijheid om invulling te geven aan de brede opdracht van het onderwijs. Het Platform heeft daarbij de volgende overwegingen.

Curriculumvernieuwing komt niet van de grond zolang die niet in exameneisen wordt vertaald.

Toetsing van de basisvaardigheden

Om de hierboven genoemde overgangen in het onderwijs te borgen en sociale ongelijkheid te verminderen, blijven vormen van centrale examinering en toetsing van belang, ook in dit voorstel van het Platform voor toekomstgericht onderwijs. Het Platform vindt het van belang dat de basisvaardigheden Nederlands, Engels en rekenvaardigheid (inclusief wiskunde) aan het einde van het primair en het voortgezet onderwijs centraal worden getoetst. Ook aspecten van burgerschap en digitale geletterdheid verdienen het om, al dan niet centraal, getoetst te worden.

Toetsing van de kennisdomeinen

Het Platform stelt voor om op de genoemde overgangen in het stelsel inzichtelijk te maken welke kennis en vaardigheden leerlingen hebben verworven. In de ontwerpfase moet worden bekeken welke vorm van (al dan niet centrale) toetsing daarvoor het meest geschikt is. Het Platform geeft hierbij twee punten in overweging:

- Laat in de toetsing van de kennisdomeinen het interdisciplinaire karakter van de domeinen tot uitdrukking komen. Vakoverstijgende vaardigheden moeten expliciet deel uitmaken van de toetsing.
- Sluit de drie kennisdomeinen af aan het einde van de onderbouw en laat leerlingen zich in de bovenbouw toeleggen op een domein zodat er voldoende keuzeruimte voor hen is.

Toetsing van het keuzedeel

Het Platform vindt dat scholen door middel van toetsing en examinering de kwaliteit van hun verdiepings- en verbredingsaanbod inzichtelijk moeten maken. Daartoe moet naar geschikte vormen van afsluitende examens worden gezocht, die van voldoende kwaliteit zijn om de doorstroming naar het vervolgonderwijs te waarborgen. Dat vereist een professionele cultuur van scholen die zich kunnen verantwoorden voor de toetsvormen die ze inzetten en voor hun visie op de verhouding tussen leren en toetsen. Tot een dergelijke cultuur behoren enerzijds collegiale consultatie binnen de school en tussen scholen en anderzijds samenwerking met het vervolgonderwijs. Ook zou in de vervolgfase moeten worden bekeken hoe externe toetsontwikkelaars een bijdrage kunnen leveren aan de kwaliteit van toetsen op school.

Niet alleen aandacht voor wat meetbaar is, ook voor wat 'merkbaar' is

Sommige leeropbrengsten zijn alleen 'merkbaar' in plaats van meetbaar. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om de verantwoordelijkheid die leerlingen hebben genomen, de betrokkenheid die ze hebben getoond, het zelfvertrouwen dat ze hebben ontwikkeld en ervaringen die ze hebben opgedaan (ook buiten de school). Dergelijke merkbare in plaats van meetbare kwaliteiten moeten op een andere manier worden gewaardeerd. Het Platform ziet het als een opdracht aan de scholen om te bepalen hoe ze de ontwikkeling van leerlingen in kaart brengen. Scholen verzamelen gegevens, kennen daar waarde aan toe en betrekken leerlingen, docenten en ouders in dat proces. Zo ontstaat een rijke waardering van een leerling, waarin het niet alleen gaat om zijn cijfers, maar ook om de vorming van zijn persoonlijkheid.

Het is belangrijk dat leerlingen toetsing ervaren als een manier van leren. Toetsen hebben in die zin een formatieve functie. Het Platform hecht eraan om in het geheel van toetsen binnen het onderwijsprogramma van een school meer aandacht aan deze functie van toetsen te schenken.

> De directeur van basisschool De Bras in Den Haag vertelt over de manier waarop ze de ontwikkeling van leerlingen bijhouden met een digitaal portfolio en een digitaal systeem dat scores op betrokkenheid, welbevinden, competentie en prestaties registreert. 'Gaandeweg leren leerlingen steeds beter verbaal te reflecteren. Ze begrijpen wat ze doen en hebben plezier in leren.'

Verantwoording

Scholen leggen in de vorm van hun schoolplannen en jaarverslagen verantwoording af aan leerlingen, ouders, andere scholen en het vervolgonderwijs. Het schoolplan vormt bovendien de grondslag voor het toezicht door de onderwijsinspectie. Wat het Platform betreft, verantwoorden scholen zich in hun plan over de manier waarop ze een samenhangend aanbod verzorgen. Daarbij laten ze zien hoe ze het kerncurriculum uitvoeren, verbreden en verdiepen en hoe ze daarmee beogen bij te dragen aan de persoonsvorming van hun leerlingen. Het Platform vindt het verder van belang dat voor leerlingen duidelijk is op welke manier ze worden beoordeeld. Dat betekent dat het doel van een toets, inzage in gemaakte toetsen, het beoordelingsmodel en de methode van feedback op gemaakte toetsen voor leerlingen en ouders inzichtelijk zijn.

Toezicht

Het is belangrijk dat van het toezicht op het onderwijs een stimulerende werking op het gewenste veranderingsproces uitgaat.[36] Toezicht moet niet alleen gaan over de resultaten die leerlingen op centrale examens en schoolexamens behalen, maar ook over de manier waarop scholen de kwaliteitszorg voor hun onderwijs ter hand nemen en hun onderwijsaanbod verantwoorden (bijvoorbeeld de aandacht die ze schenken aan persoonsvorming en maatschappelijke toerusting). Het Platform ziet voor de onderwijsinspectie zowel een rol weggelegd in het bewaken van de basiskwaliteit als in het stimuleren van lerarenteams, schoolleiders en bestuurders om tot duurzame kwaliteitsverbetering te komen.

4.3 Condities voor eigentijds onderwijs

Het Platform pleit er niet alleen voor de doelen, de toetsing en het toezicht aan te passen, maar vindt ook dat aan enkele andere basisvoorwaarden moet worden voldaan om de voorgestelde koers in te zetten. Zo moeten er tijd en faciliteiten beschikbaar zijn om leraren de mogelijkheid te geven gezamenlijk aan hun onderwijsinhoud te werken. Daarnaast gaat het erom de professionele samenwerking binnen en tussen scholen en met lerarenopleidingen en diverse organisaties rond de school te stimuleren. Tot slot zijn flexibilisering van de schoolorganisatie en meer samenwerking in de onderwijsketen vanuit de hier gepresenteerde visie op onderwijs van belang.

Investeren in professionele ontwikkeling en samenwerking

Leraren moeten wat het Platform betreft samen met hun leidinggevenden beter in staat zijn om in teamverband invulling te geven aan het onderwijsprogramma. Dat vereist onderwijskundige kennis, leiderschap en samenwerking binnen lerarenteams. Toegang tot inspirerende voorbeelden en (wetenschappelijk) onderzoek is daarvoor een belangrijke voorwaarde. Leraren moeten de tijd krijgen om binnen én buiten de school met collega's en professionals te werken aan een samenhangend curriculum en kennis te delen over pedagogiek, didactiek en leerinhoud. Dat vraagt van schoolleiders een actieve, stimulerende en faciliterende rol.

[36] Kamerbrief Toezicht in transitie: Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 33 905, nr. 1; Wetsvoorstel Bisschop: Tweede Kamer, vergaderjaar 2013-2014, 33 862, nr.3.

Bij een toekomstgericht onderwijsaanbod hoort een organisatie van de school die het leerlingen mogelijk maakt minder plaats- en tijdgebonden te leren. Het is aan de leraren om daar in samenspraak met de schoolleiding en -besturen vorm aan te geven. Het gaat bijvoorbeeld om onderwijstijd, lesvormen, de manier waarop leerlingen worden gegroepeerd en het gebruik van leermateriaal. Om van innovatieve mogelijkheden gebruik te kunnen blijven maken, is het cruciaal de kwaliteit van de ICT-infrastructuur en de bijbehorende professionalisering op peil te houden.

De directeur van Basisschool De Fonkelsteen in Zaltbommel vindt dat nieuwsgierigheid en enthousiasme de belangrijkste kwaliteiten zijn van een leerkracht. 'Je moet vertrouwen hebben, in de eerste plaats in kinderen, maar ook in jezelf. Als leraar ontwikkel je je samen met de kinderen. Met elkaar verantwoordelijkheid dragen voor álle kinderen is onze teamvisie. Daar zijn we sterk in.'

Leraren opleiden voor de toekomst

Een nieuwe koers voor het onderwijs vraagt ook om een eigentijdse manier van opleiden van leraren. Het Platform vindt het van belang dat opleidingsprogramma's van de lerarenopleiding leraren voldoende toerusten om de voorgestelde visie op toekomstgericht onderwijs in de praktijk te brengen. Een nauwe samenwerking tussen scholen, lerarenopleidingen en wetenschap (lectoraten, onderzoek) is cruciaal om leraren verder te professionaliseren en aankomende leraren op te leiden, zodat ze vorm kunnen geven aan een eigentijds curriculum. Dat kan bijvoorbeeld in 'opleidingsscholen', waarin scholen en lerarenopleidingen samen verantwoordelijk zijn voor een opleidingsprogramma van aankomende leraren. Ook academische werkplaatsen bieden daarvoor kansen.

Het is nodig dat studenten in hun opleiding voldoende kennis opdoen om in teamverband onderwijs te ontwerpen en te ontwikkelen. Dat wil zeggen dat ze niet alleen gedegen vakkennis en pedagogische en didactische vaardigheden aangeleerd krijgen, maar ook (interdisciplinair) onderwijs leren ontwerpen en gericht aan persoonsvorming werken, zowel die van henzelf als die van leerlingen.

Het Platform vindt het belangrijk dat lerarenopleidingen (pabo, tweede- en eerstegraads) en scholen hun kennis over deze aandachtsgebieden blijven delen. Dat geldt ook voor de manier waarop opleidingen contact houden met hun alumni in de zogeheten inductiefase: de eerste jaren nadat leraren hun onderwijsdiploma hebben gehaald. Het Platform acht het van groot belang dat beginnende leraren zo snel mogelijk thuisraken in netwerken waarin opleiders, ervaren leraren en diverse andere onderwijsprofessionals van elkaars kennis en ervaringen leren.

Samenhang in het onderwijssysteem

Samenhangend onderwijs vraagt tot slot om een goede samenwerking tussen de vele partijen die betrokken zijn bij de inhoud van het onderwijs, zoals leraren, ouders, schoolleiders, politiek, beleidsmakers, lerarenopleidingen, uitgevers, inspectie, toetsontwikkelaars, beroepsverenigingen en kennisinstituten. Een gezamenlijke visie op de onderwijsopdracht en -inhoud en onderlinge afstemming van de taken en bevoegdheden zijn, behalve op scholen, ook landelijk nodig. Een gedeelde ambitie in de gehele onderwijskolom is nodig om leerlingen zo goed mogelijk toe te leiden naar een diploma dat past bij hun capaciteiten, interesses en perspectief. Dat betekent structurele samenwerking en inhoudelijke afstemming tussen het voorschoolse aanbod, het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs, het mbo en het hoger onderwijs. Voor deze samenwerking is een goede basis aanwezig; ook de strategische agenda van het hoger onderwijs[37] en de toekomstvisie van het mbo[38] leggen de nadruk op brede vorming.

[37] Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek 'De waarde(n) van weten: Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 31 288, nr. 481.

[38] Kamerbrief Een responsief mbo voor hoogwaardig vakmanschap: Tweede Kamer, vergaderjaar 2014-2015, 31 524, nr. 250.

4.4 Het vervolg: de start van een systematische herijking

Het Platform hoopt met zijn visie scholen en iedereen die bij het onderwijs betrokken is te inspireren om verder te bouwen aan een toekomstgericht onderwijsaanbod. Met het aanbieden van het advies aan de politiek heeft het Platform zijn opdracht afgerond, maar daarmee zijn de benoemde ambities voor het onderwijs nog niet behaald. Integendeel, de overhandiging van het advies is juist het startsein van een ontwerpproces dat moet leiden tot een herijking van de onderwijsinhoud. Daarnaast is de visie een stimulans voor scholen om die te vertalen naar eigen ambities voor de toekomst.

De ontwerpfase: een stevige positie voor leraren

Inspirerende en vaardige leraren zetten leerlingen tot leren aan. Leraren geven iedere dag vorm aan het curriculum op hun school. Het Platform is van mening dat ze daarom een substantiële rol dienen te krijgen in de ontwerpfase. Dat zou kunnen in de vorm van bestaande en nieuwe netwerken waarin leraren samen met diverse andere onderwijsprofessionals werken aan de verdere concretisering van de onderwijsinhoud. Gezien de positieve ervaringen met de dialoog adviseert het Platform het ontwerpproces transparant en interactief vorm te geven. Scholen kunnen op die manier van elkaar leren over manieren waarop de voorgestelde visie in de praktijk kan worden uitgewerkt.

Regelmatig herijken

Op basis van de resultaten uit de ontwerpfase zal de uitwerking van het kerncurriculum voor primair en voortgezet onderwijs op landelijk niveau worden vastgelegd in wetgeving. Het Platform vindt dat herijking van het curriculum daarna periodiek moet plaatsvinden volgens het principe van de dialoog. Die dialoog gaat wat het Platform betreft over de volledige onderwijskolom. Daarbij zou voor de toekomst in de herijking ook de voorschoolse educatie en het mbo moeten worden betrokken.



LITERATUURLIJST

Bestuursakkoord voor de sector primair onderwijs (2014). Verkregen op 18 december 2015 via www.poraad.nl/files/over_de_po-raad/bestuursakkoord_po.pdf

Broek, E. van den, Graaff, R. de, Unsworth, S., & Zee, V. van der (2014). *Voorstudie Pilot Tweetalig Primair Onderwijs.* Groningen: Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs.

Centraal Planbureau (2015). *Baanpolarisatie in Nederland.* CPB Policy Brief 2015/13. Den Haag: CPB.

Fullan, M., & Langworthy, M. (2014). *A Rich Seam, How New Pedagogies Find Deep Learning.* London: Pearson.

Geurts, B., & Hemker, B. (2013). *Balans van het Engels aan het einde van de basisschool 4. Uitkomsten van de vierde peiling in 2012. Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau-reeks nummer 52.* Arnhem: Cito Instituut voor Toetsontwikkeling.

Goorhuis-Brouwer, S., & Bot, K. de (2010). Impact of early English language teaching on L1 and L2 development in children in Dutch schools. *International Journal of Bilingualism,14*(3), 289-302.

Hattie, J.A.C. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement.* London: Routledge.

Hurenkamp, M., & Tonkens, E. (2008). *Wat vinden burgers zelf van burgerschap? Burgers aan het woord over binding, loyaliteit en sociale cohesie.* Den Haag: Nicis kenniscentrum Grote Steden.

Maslowski, R., Naayer, H.M., Isac, M.M., Oonk, G.H., & Werf, M.P.C. van der (2010). *Eerste bevindingen van de International Civic and Citizenship Education Study (ICCS): Nationaal rapport.* Groningen: GION, Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs, Opvoeding en Ontwikkeling, Rijksuniversiteit Groningen.

Meelissen, M.R.M., Punter, R.A., & Drent, M. (2014). *Digitale geletterdheid van leerlingen in het tweede leerjaar van het voortgezet onderwijs. Nederlandse resultaten van ICILS-2013.* Enschede: Universiteit Twente.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2013). *OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills.* Paris: OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2014). *PISA 2012 Results in Focus: What 15-year-olds know and what they can do with what they know.* Paris: OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2015a). *Education at a Glance: OECD Indicators.* Paris: OECD Publishing.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2015b). *Review study OECD Dutch Curriculum: Onderwijs2032. Evidence about Knowledge and Skills for Work and Learning*. Zie http://onsonderwijs2032.nl/advies/

Organisation for Economic Co-operation and Development (2015c). *Review study OECD Dutch Curriculum: Onderwijs2032. Globalization and Social Cohesion.* Zie www.onsonderwijs2032.nl/advies

Organisation for Economic Co-operation and Development (2015d). *Review study OECD Dutch Curriculum: Onderwijs2032. Personal Development.* Zie www.onsonderwijs2032.nl/advies

Organisation for Economic Co-operation and Development (2015e). *Review study OECD Dutch Curriculum: Onderwijs2032. Basic Principles for Curriculum Redesign.* Zie www.onsonderwijs2032.nl/advies

Organisation for Economic Co-operation and Development (2015f). *Skills for Social Progress: The Power of Social and Emotional Skills.* Paris: OECD Publishing.

Onderwijsraad (2012). *Verder met burgerschap in het onderwijs.* Den Haag: Onderwijsraad.

Onderwijsraad (2014). *Een eigentijds curriculum.* Den Haag: Onderwijsraad.

Peschar, J., Hooghoff, H., Dijkstra, A.B., & Dam, G.T.M. ten (2010). *Scholen voor burgerschap. Naar een kennisbasis voor burgerschapsonderwijs.* Antwerpen/Apeldoorn: Uitgeverij Garant.

Platform Onderwijs2032 (2015a). *Analyse dialoog Onderwijs2032.* Zie http://onsonderwijs2032.nl/advies/

Platform Onderwijs2032 (2015b). *Analyse consultatiefase Onderwijs2032.* Reacties op hoofdlijnen advies. Zie www.onsonderwijs2032.nl/advies

Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes and engagement among lower secondary school students in thirty-eight countries.* Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

Sectorakkoord VO 2014-2017 (2014). Verkregen op 18 december 2015, via www.vo-raad.nl/userfiles/bestanden/Sectorakkoord/Sectorakkoord-VO-OCW.pdf

Sociaal Economische Raad (2015). *Leren in het funderend onderwijs van de toekomst. Advies 14/04.* Den Haag: SER.

Sociaal en Cultureel Planbureau (2004). *Individualisering en sociale integratie.* Den Haag: SCP.

Stevens, R., Wineberg, S., Herrenkohl, L.R., & Bell, P. (2005). Comparative Understanding of School Subjects: Past, Present, and Future. *Review of Educational Research,* 75(2), 125-157.

Streun, A. van (2001) *Het denken bevorderen.* Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar in de Didactiek van de Wiskunde en de Natuurwetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Thijs, A., Fisser, P., & Hoeven, M. van der (2014). *21e eeuwse vaardigheden in het curriculum van het funderend onderwijs.* Enschede: SLO.

Wagenaar, H., Schoot, F. van der, & Hemker, B. (2011). *Balans Actief burgerschap en sociale integratie. Uitkomsten van de peiling in 2009. Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau-reeks nummer 45.* Arnhem: Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling.

World Economic Forum (2015). *The Inclusive Growth and Development Report 2015.* Geneva: World Economic Forum.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2015). *De robot de baas. De toekomst van werk in het tweede machine tijdperk.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Bijlage 1: Instelling en taak van het Platform

Staatscourant 2015 nr. 10783 21 april 2015

Besluit van de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de Minister voor Wonen en Rijksdienst van 27 februari 2015, nr. 735240, houdende instelling van het Platform Onderwijs 2032 (Instellingsbesluit Platform Onderwijs 2032).

Artikel 2. Instelling en taak

1. Er is een Platform Onderwijs 2032.

2. Het platform heeft tot taak:

a. Op basis van een breed maatschappelijk debat tot een gedragen visie op een toekomstgericht curriculum voor het primair en voortgezet onderwijs kunnen komen.

b. Deze visie te verwoorden in een eindadvies aan de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan te bieden. Het eindadvies geeft op hoofdlijnen antwoord op de volgende vragen:
   1. Welke gebieden van kennis en vaardigheden vormen onderdeel van een evenwichtig en toekomstgericht curriculum?
   2. Gezien de schaarse ruimte binnen het curriculum, welke kennis en vaardigheden zouden minder aandacht kunnen krijgen?
   3. Welke kennisgebieden en vaardigheden komen nu onvoldoende aan bod in het curriculum?
   4. Welke algemene ontwerpprincipes voor een vernieuwd curriculum zijn te benoemen?

c. Bij de beantwoording van deze vragen worden de volgende drie perspectieven belicht:
   1. Welke kennis en vaardigheden zijn nodig om ervoor te zorgen dat leerlingen optimaal worden voorbereid op het vervolgonderwijs en de toekomstige arbeidsmarkt?
   2. Welke kennis en vaardigheden zijn nodig om ervoor te zorgen dat leerlingen volwaardig leren participeren in een pluriforme democratische samenleving en welke waarden liggen hieraan ten grondslag?
   3. Welke bijdrage kan het onderwijs leveren aan persoonsvorming en talentontwikkeling en hoe kan dit tot uitdrukking komen in het curriculum?

d. In de maatschappelijke dialoog de inbreng en betrokkenheid van jongeren te faciliteren door de inrichting van een jongerenforum.

Bijlage 2: Samenstelling Platform Onderwijs2032

Paul Schnabel (voorzitter)
Voormalig directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP); hoogleraar sociaal en cultureel beleid Universiteit Utrecht; lid Eerste Kamer der Staten-Generaal

Geert ten Dam
Hoogleraar Onderwijskunde Universiteit van Amsterdam; voormalig voorzitter Onderwijsraad; kroonlid Sociaal-Economische Raad (SER)

Theo Douma
Voorzitter College van Bestuur van Openbaar Onderwijs Groep Groningen (O2G2); voormalig lid College van Bestuur van ROC Nijmegen

Renée van Eijk
Lerares OBS De Pijler in Rotterdam; voorzitter Leraren met Lef; voormalig lerares op OBS Combinatie 70 in Rotterdam

Farid Tabarki
Tijdgeestonderzoeker; oprichter en directeur van Studio Zeitgeist; columnist Het Financieele Dagblad

Ab van der Touw
CEO Siemens Nederland; vice-voorzitter ondernemersorganisatie voor de technologische industrie FME

Jan Verweij
Leraar filosofie Sint Odulphuslyceum in Tilburg en University Tilburg; voormalig leraar van het jaar (2012)

Martine Visser
Directeur-bestuurder Centrada Wonen; voormalig rector Christelijke Scholengemeenschap Calvijn in Rotterdam en Barendrecht